

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
June / Haziran 2020, 24 (1): 267-295

Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

Yahya al-Şarşarî and The Image of the Prophet Muḥammad in His Poems

İbrahim Fidan

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
Assistant Professor, University of Ankara Faculty of Theology
Department of Arabic Language and Rhetoric
Ankara, Turkey

ibrahimfidani@hotmail.com orcid.org/0000-0002-6256-7286

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 15 March / Mart 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 14 May / Mayıs 2020

Published / Yayın Tarihi: 15 June / Haziran 2020

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume / Cilt: 24 Issue / Sayı: 1 Pages / Sayfa: 267-295

Cite as / Atıf: Fidan, İbrahim. "Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi [Yahya al-Şarşarî and The Image of the Prophet Muḥammad in His Poems]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 24/1 (Haziran 2020), 267-295.
<https://doi.org/10.18505/cuid.703899>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

Yahya al-řarřarı and The Image of the Prophet Muřammad in His Poems

Abstract: The first poems about the Prophet Muřammad appeared while he was alive. These first examples, which are panegyrics (*madih*, *i'tizār*, *fakhr* and *riřā*), largely reflect the characteristics of the pre-Islamic *qaşida* poetry. Due to the developments in the following centuries, the number of poems about the Prophet increased. And thus, a separate literary genre was formed under the name *al-madih al-nabawī*. Especially the fact that sufi leaning poets contributed to the literary richness in this field. Another factor is the beginning of the tradition of writing *mawlid* poems in memory of the birth of the Prophet Muřammad. The thirteenth century was an important period for poems praising the Prophet Muřammad. Two important poets emerged in this century. One of them is Egyptian poet al-Buřiri and the other is Baghdad's famous poet, Yahyā al-şarşarı. Even after his death, şarşarı's works with high literary value were read and memorized in the circles of science, literature and Sufism. Due to his competence in the field, al-şarşarı was known as the poet of the Prophet and Hassān b. Thābit of his time. However, it is understood that his poems, which lost their importance in literary circles over time, were not studied as much as they deserved in the modern period. In this article, his life and works are introduced and basic language and stylistic features of his poems are examined. Also, the image of the Prophet in his poems was determined within the framework of the political conditions of the period.

Summary: In the field of *madih nabawī*, which first appeared in the 'Asr al-Sa'āda and has continued to the present day, especially two names stand out in the 7th/13th century, when famous poets such as Macduddīn al-Vitrī (d. 662/1264), Ibn al-Murāhhal (d. 699/1300) and řafiyuddīn al-Ĥillī (d. 749/1348) were also raised. One of them is the Egyptian poet al-Buřiri (d. 695/1296), who left his mark on the field of *madih nabawī* with his many poems, especially *Qařida Burda*, and the other is the Iraqi poet Yahya al-řarřarı (d. 656/1258), who was named *Shā'iru Rasūlillāh* (The poet of the Prophet) and *Ĥassānu Vařtihī* (Ĥassān of that period) because of the quality of his poems in this field.

al-řarřarı, was born in the village of al-řarřar, near Baghdad, spent most of his life in the shadow of Baghdad's political instability and the social collapse that developed in parallel. He was killed in 656/1258 by the Mongolian forces that invaded Baghdad. al-řarřarı was extremely knowledgeable in fiqh, hadith, language, and 'ilm al-qirāa. Our poet adopted the views of the Hanbalī law school. In addition, he turned to Sufism and became a murīd (disciple) of Ali ibn Idrīs al-Ya'kūbī, a student of Abdalqadir al-Gilanī who was accepted as the founder of Qādiriyya. He was closely attached to the Sunnah of the Prophet and was fond of reading the Quran. He was chaste and patient and was content with what he had himself. All his works are poetic and they all concern the *madih nabawī* or fiqh.

Since his poems, almost all of which are about the praise of the Prophet, have a high literary value, they were read, memorized and narrated for a long time in the circles of science, literature and Sufism. In terms of its structure, his poems are based on the traditional forms of Arab *qařida*. In the introductory sections of his poems, he often expresses his longing for Madina. The main subject in poems is usually the Prophet and his superior features. In the last part, he usually says *salāt* for the Prophet and seeks help from him. It can be said that he used simple language in his poems. The vocabulary reflects the characteristics of the urban life in which he lived. The source of inspiration for his poems are the Qur'an and especially the hadith of the Prophet. He uses the potential of literary arts as much as possible while conveying his feelings. But he does not allow the correct information to be lost due to these arts on a serious subject such as depicting the Prophet. We can see a lot of *badī'* (creative) art in some of his poems. But we can immediately understand that these arts do not spoil the beauty of his expression. The poet provides rhythm and harmony in his poetry with the meter and rhyme in accordance with the classical Arabic *qařida* rules. In addition, he strengthens the musicality in poetry with puns (*jinās*) and repetition.

The influence of the instability of the region where al-Şarşarî lived on his poems is obvious. According to him, the main reason for the terrible situation that Muslims were in was that they were away from the way of the Prophet. He thought that it would be possible to go back to the old peaceful days by following the way of the Prophet. Perhaps as a result of this opinion, he allocated his qasida to the narration of the Prophet and his Companions. In his poems, he describes the Prophet with his names, superior qualities, physical and moral characteristics. He says that the sentences describing the Prophet are the ornament of poems and believes that praising him is a mean of salvation in the next world. He also hoped that the poems he said in order to achieve spiritual ascension would protect himself against the troubled events of the period.

In his poems, especially on the occasion of *mawlid*, al-Şarşarî mentions the Prophet's physical characteristics and likens his smiling face to a bright full moon, his brows to the letter nûn, his teeth to pearls. He describes the Prophet as a man with black eyes, broad shoulders, born with kohl-lined eyes, and who emanates a beautiful scent as a requirement of his creation. The poet, who also touches on the Prophet's powerful address, states that his speech is more effective than Luqman's wise words by virtue of his *jawami' al-kalim* (comprehensive speech) and *faşl al-khiṭab* (clear speech), and that his soft address, which states nothing other than the truth, is a blessing from Allah. He additionally describes the Prophet's plain words, easy to understand by all, as more valuable than jewels. al-Şarşarî, who praises the Prophet in terms of morality with basic human virtues such as bashfulness, justice, modesty, and courage, emphasizes that he is, a paragon of patience, perseverance, kindness, and compassion through analogies such as, "his clothes are peace and perseverance", his "cover is kindness and forgiveness". In his world of imagery, the Prophet's benevolence is so abundant like the rain that the clouds cannot compete with him. Also, he does not shame anybody for what he gives. He bestows the most valuable possessions like gold and camels. Even the respectable personalities of the tribe benefit from his grace. He is so generous that he is giving even when the clouds are stingy about giving rain during times of drought. He welcomes with a smile those who approach him with requests. The donations he makes privately are entirely satisfying.

The image of prophethood in al-Şarşarî's poems, is centralized around the thought of *nûr Muḥammadi* (prophetic light) and the miracles of the Prophet. He reminds that the Prophet never gave up despite the calamities he encountered and that he was supported with extraordinary events in various stages of his life since he was born, and reflects the understanding that the prophet is spiritually supporting the community with his *nûr*; and in the case the community follow his sunnah, overcoming the Mongolian attacks, which seems like a miracle, is possible. The mention of Qattāl (warrior), Māḥī (eliminator of disbelief), Zāhir, Zāfir, Maşūr and Muẓaffar (victorious) among the Prophet's names, especially those that evoke the superiority he gained in his fight against the disbelievers, giving greater prominence to his courage and valor among his virtues are also related to the political and social conditions of the period. The couplets about the Companions of the Prophet following the couplets that describe the Prophet's valor, the emphasis of their aid to the Prophet, and the particular mention of their fighter spirit may be considered in the same context. Perhaps, in this way, the poet aims to boost the courage of the Muslims who are exposed to Mongolian attacks with respect to protecting their spiritual and holy values against the enemy.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Prophet Muḥammad, Madīh Nabawī, Şarşarî

Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

Öz: Peygamber'i (s.a.s.) anlatan ilk şiirler o hayattayken ortaya çıkmıştır. Medih, itizâr, fahr ve mersiye gibi konularda söylenmiş bu örnekler büyük ölçüde İslam öncesi kaside formunun özelliklerini taşır. Sonraki asırlarda meydana gelen gelişmelere bağlı olarak Hz. Peygamber'i

270 | İbrahim Fidan. Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

konu alan şiirlerin sayısı zamanla artmış ve *el-Medâihu'n-Nebeviyye* (Peygamber Methiyeleri) adıyla ifade edilecek olan müstakil bir tür oluşmuştur. Özellikle tasavvufî düşüncenin edebiyat çevrelerine nüfuz etmesi ve devlet eliyle Hz. Peygamber'in doğum yıldönümünün kutlandığı Rabûlevvel ayının on ikinci günü münasebetiyle mevlid şiirleri söyleme geleneğinin başlaması bu alandaki edebî zenginliğe büyük etki etmiştir. Peygamber methiyelerinin dönüm noktası 7./13. asırdır. Bu dönemde iki önemli nebevî medih şairi yetişmiştir. Bunlardan biri Mısırlı şair Bûşîrî (öl. 695/1296), diğeri ise nebevî medih alanında Bağdat'ın yetkin siması Yahya eş-Şarşarî'dir. Şarşarî'nin (öl. 656/1258) bu konuda söylediği edebî değeri yüksek şiirleri vefatından sonra ilim, edebiyat ve tasavvuf çevrelerinde okunup ezberlenmekteydi. Alandaki yetkinliği sebebiyle *Şâ'iru Rasûlillâh* (Peygamber şairi) ve *Hassânu Vaqtihî* (dönemin Hassân b. Sâbit'i) olarak anılmıştır. Ne var ki şiirlerinin zamanla edebiyat çevrelerinde önemini yitirdiği ve modern dönemde de hak ettiği ölçüde çalışılmadığı anlaşılmaktadır. Bu yazıda onun hayatı ve eserleri tanıtılarak şiirlerinde öne çıkan dil ve üslup özellikleri ana hatlarıyla değerlendirilecektir. Ayrıca şiirlerindeki Hz. Peygamber imgesi dönemin siyasi belirsizlikleri ile irtibatları çerçevesinde tespit edilmeye çalışılacaktır.

Özet: Asr-ı saadette doğan ve günümüze kadar gelen *nebevî medih* alanında Mecdüddîn el-Vitrî (öl. 662/1264), İbnu'l-Murâhhal (öl. 699/1300) ve Şafiyüddîn el-Hillî (öl. 749/1348) gibi parlak isimlerin de yetiştiği 7./13. asırda özellikle iki isim öne çıkmaktadır. Bunlardan biri, başta *Kaşîdetu'l-Burde'si* olmak üzere pek çok şiiri ile *nebevî medih* sahasına damgasını vuran Mısırlı şair Bûşîrî (öl. 695/1296), diğeri ise bu alanda söylediği çok sayıdaki nitelikli şiiri sebebiyle *Şâ'iru Rasûlillâh* (Peygamber Şairi) ve *Hassânu Vaqtihî* (çağının Hassân b. Sâbit'i) olarak tanımlanan Iraklı şair Yahya eş-Şarşarî'dir (öl. 656/1258).

Bağdat yakınlarındaki Şarşar köyünde doğan Şarşarî'nin hayatının büyük bir bölümü Bağdat'ın siyasi istikrarsızlığının ve buna paralel gerçekleşen sosyal çöküşün gölgesinde geçmiştir. Nitekim vefatı da Bağdat'ı istila eden Moğol güçlerinin eliyle, 656/1258 yılında olmuştur. Şarşarî, fıkıh, hadis, dil ve kıraat ilimlerinde söz sahibi idi. Fıkıhta Hanbelî mezhebinin görüşlerini benimseyen şair, tasavvuf yoluna süluk ederek Kâdiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî'nin (öl. 561/1165-66) öğrencisi Ali b. İdrîs el-Yakubî'den hırka giymiştir. O, Hz. Peygamber'in sünnetine son derece bağlı ve Kur'an tilavetine düşkündü. İffetli, sabırlı ve kanaatkâr bir kişiliğe sahipti. Tamamı manzum olan eserlerini *nebevî medih* ve fıkıh alanına tahsis etmiştir.

Neredeyse tamamına yakını Hz. Peygamber'in övgüsüne dair olan şiirlerinin edebî değeri yüksek seviyede olup ilim, edebiyat ve tasavvuf meclislerinde okunur, ezberlenir ve rivayet edilirdi. O, kaside yapısı bakımından Arap şiirinin geleneksel formlarına bağlıdır. Şiirlerin mukaddimleri büyük ölçüde kutsal topraklara duyulan özlemin dile getirildiği bölümlerdir. Ana konu genellikle, Hz. Peygamber ve onun üstün özellikleri olup kasîdeler çoğunlukla Hz. Peygamber'e tevessül ve salâtu selâm ile sonlandırılır. Şiirlerinde yalın ve anlaşılır bir dilin hâkim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kelime kadrosu döneminin ve yaşadığı şehirli hayatın özelliklerini yansıtmaktadır. Şiirlerinin esin kaynağı Kur'ân ve özellikle de hadislerdir. O, duygularını aktarırken edebî sanatların imkânlarından olabildiğince yararlanmış fakat Hz. Peygamber'in anlatımı gibi hassas bir konuda doğru bilginin, edebiyatın uçsuz bucaksız hayal dünyasında kaybolmasına müsaade etmemiştir. Şair, bazı kasidelerde *bedî* sanatlarına dikkat çekecek ölçüde yer vermekle birlikte genellikle bunları şiirin ruhuna zarar vermeyecek biçimde kullanmıştır. Cinâs sanatının yanı sıra, aruz vezni ve kafiye düzeni ile şiirdeki müzikaliteyi sağlayan şair bazen de tekrar yoluyla bunu güçlendirmektedir.

Şarşarî'nin yaşadığı dönem ve muhitin istikrarsızlığının şiirlerindeki etkisi açıktır. Ona göre Müslümanların içerisinde bulunduğu kötü durumun asıl sebebi Hz. Peygamber'in yolundan uzaklaşılmasıdır. Eski huzur dolu günlere dönmenin sünnete sarılmakla mümkün olacağını düşünen şair, belki de bu fikrin bir tezahürü olarak kasidelerini Hz. Peygamber'in ve sahâbe neslinin anlatımına tahsis etmiştir. O, şiirlerinde Hz. Peygamber'i isimleri, sıfatları, üstün nitelikleri, fizikî ve ahlakî özellikleri ile anlatır. Vasıflarını şiirlerin süsü olarak nitelediği Hz. Peygamber'i methetmeyi ahirete hazırlık olarak değerlendirir ve manevi derecelere ulaşmak

gayesi ile yöneldiği bu işin dönemin akılları başlardan alan musibetlerine karşı da koruyucu bir kalkan olmasını umar.

Şarşarî özellikle *mevlid* münasebetiyle söylediği şiirlerde Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerine temas etmekte, mütebessim çehresini parlak bir dolunaya, kaşlarını *nûn* harfine, dişlerini inciye benzetmektedir. O, Hz. Peygamber'i kara gözlü, geniş omuzlu, doğuştan sürmeli ve güzel kokan bir şahsiyet olarak betimlemektedir. Hz. Peygamber'in hitabet gücüne de değinen şair *cevâmi'u'l-kelim* ve *fasl-ı hitâb* özellikleri ile onun, hikmetli konuşmaları ile ünlü Lokman'dan daha beliğ konuştuğunu ve hakikatten başka bir söz söylemeyen tatlı dilinin Allah'ın bir lütfü olduğunu belirtir. Ayrıca Peygamber'in, herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir kadar yalın sözlerinin mücevherlerden daha değerli olduğunu ifade eder. Ahlaki bakımdan Hz. Peygamber'i hayâ, adalet, iffet ve cesaret gibi temel insanî erdemlerle öven Şarşarî "elbisesi sükûnet ve sebatır", "örtüsü iyilik ve bağışlayıcılıktır" gibi benzetmelerle onun bütünüyle sabır, sebat, iyilik ve merhamet timsali olduğunu vurgular. Onun imge dünyasında Hz. Peygamber'in yağmur misali ihsanları o kadar çoktur ki bulutlar onunla yarışamaz. Ayrıca o verdiği de başa kakmaz. Altın ve deve gibi sahip olunan en değerli şeyleri bahşeder. Kavmin saygın şahsiyetleri bile onun kereminden istifade ederler. Öylesine cömerttir ki bulutun yağmuru vermekte cimrilik ettiği kıtlık vakitlerinde bile eli açıktır. Ondan istemeye gidenler onun güler yüzü ile karşılaşırlar. Başkalarına göstermeden yaptığı bağışlar bütünüyle hoşnut edicidir.

Şarşarî'nin şiirlerinde ortaya koyduğu nübüvvet imajının merkezinde, *nûr-i Muhammedî* düşüncesi ve Peygamber'in mucizeleri yer almaktadır. Peygamber'in, karşılaştığı sıkıntılara rağmen yılmadığını ve doğumundan itibaren hayatının çeşitli aşamalarında olağanüstü olaylarla desteklendiğini hatırlatan şair onun, hâlâ yaşamakta olan nuruyla ümmetini desteklediği ve sünnetine sarılmaları durumunda mucize gibi görünen Moğol fitnesinden kurtuluşun onlar için mümkün olacağı inancına sahiptir. Hz. Peygamber'in isimleri arasında, özellikle inkârcılarla mücadelesinde üstünlük elde etmesini çağrıştıran, *Ḳattâl* (cengâver), *Mâhî* (inkârcılığı ortadan kaldıran), *Zâhir*, *Zâfir*, *Manşûr* ve *Muzaffer* (galip) isimlerine yer vermesi, erdemleri arasında da cesaret ve kahramanlığını öne çıkarması dönemin aynı siyasi ve sosyal koşulları ile ilgilidir. Sahâbeden bahseden beyitlerin, Hz. Peygamber'in kahramanlığını anlatan beyitleri takip etmesi; onların, Peygamber'in yardımcıları olduklarının altının çizilmesi ve sahâbenin özellikle mücadelecî ruhunun dile getirilmesi de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Bu sayede şair belki de, Moğol saldırılarına maruz kalan Müslümanların maddî ve manevî değerlerini düşmana karşı müdafaa etme konusundaki cesaretlerini artırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Şiir, Hz. Peygamber, Nebevî Medih, Şarşarî

Giriş

İlk nesillerden itibaren kayıt altına alınan söz ve fiilleri ile İslam ilim ve düşünce hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Hz. Peygamber (s.a.s), edebiyatın da vazgeçilmez öğelerinden biri durumundadır. Onun erken dönem Arap şiirinde konumlandırılışı İslam öncesi dönemden intikal eden geleneksel edebî anlayışın özelliklerini yansıtır. Onu konu alan şiirlerin ilk örneklerinden kabul edilen A'sâ'nın (öl. 7/629) kasidesinin ana hatları itibari ile Cahiliye şiirinin övgü formunu taşıdığı ve yine Ka'b b. Züheyr'in (öl. 24/645) i'tizâr konulu ünlü *Ḳaşîdetu'l-Burde*'sinin büyük bir bölümünün İslam öncesi Arap şiirinde olduğu gibi teğazzül ve deve tasvirine ayrıldığı görülür.¹ Hz. Peygamber'i fahr ve medih konusu ekseninde anlatan Hassân b. Sâbit (öl. 60/680), Ka'b b. Mâlik (öl. 50/670) ve Abdullah b. Revâha (öl.

¹ Zeki Mubârek, *el-Medâihu'n-nebeviyye fi'l-edebi'l-'Arabî* (Kahire: Dâru'l-Mahacceti'l-Beyzâ', 1935), 19-27; Mahmud Ali Mekki, *el-Medâihu'n-nebeviyye* (Mısır: eş-Şeriketu'l-Mısriyyetu'l-Âlemiyye, 1991), 38-58; Kenan Demirayak, "Bânet Su'âd Kasidesi Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi* 24 (1997), 145; İbrahim Yılmaz, "A'sâ ve Kasîde-i Dâliyye", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1999), 251-268.

272 | İbrahim Fidan. Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

8/629) gibi İslam şairleri ise şiirlerinde fikir ve muhtevayı İslamın ilke ve kavramları ile örmüşler fakat sanatsal özellikler bakımından Cahiliye şiirinden kopmamışlardır.²

Hz. Peygamber'i konu alan şiirlerin sayısı zamanla artmış ve *el-Medâihu'n-Nebeviyye* olarak adlandırılan müstakil bir tür oluşmuştur. Özellikle tasavvufun İslam düşünce sisteminde yerini alıp edebiyat çevrelerine nüfuz etmesine paralel olarak Hz. Peygamber övgüsüne tahsis edilen şiirler de yaygınlaşmıştır.³ Bunun yanı sıra 4./10. yüzyılın ortalarında ilk kez Fatımiler Devleti tarafından resmî törenle Hz. Peygamber'in doğum yıldönümünün kutlanmaya başlanması⁴ ve sonraki dönemlerde de bunun gelenekselleştirilmesi Hz. Peygamber'in hayatının, şemâil ve haşâişinin anlatıldığı *Mevlid* adı verilen bir edebî türün oluşmasını sağlamıştır.⁵ Muhtevâ ve üslup yönüyle Peygamber methiyeleri kapsamında değerlendirilebilecek olan bu mevlidlere her yıl düzenlenen kutlamalarda yenileri eklenmiş ve zamanla bu alanda ciltlerle ifade edilebilecek eserler meydana gelmiştir.

Asr-ı saadette doğan ve günümüze kadar devam eden nebevî medih türünde Mecdüddîn el-Vitrî (öl. 662/1264), İbnu'l-Murahhal (öl. 699/1300) ve Şafiyuddîn el-Hillî (öl. 749/1348) gibi parlak isimlerin de yetiştiği 7./13. asırda özellikle iki isim öne çıkmaktadır. Bunlardan biri başta *Kaşîdetu'l-Burdé'si* olmak üzere pek çok şiiri ile nebevî medih sahasına damgasını vuran Mısırlı şair Bûşîrî (öl. 695/1296), diğeri ise bu alanda söylediği çok sayıdaki nitelikli şiiri sebebiyle *Hassânu Vakîthî* (çağının Hassân b. Sâbit'i) olarak tanımlanan Iraklı şair Yahya eş-Şarşarî'dir (öl. 656/1258). Hz. Peygamber'in doğumunun, şemâil ve hasâişinin anlatıldığı bu dönem şiirinin⁶ genel karakterini sonraki dönem Peygamber methiyelerinde de koruduğu anlaşılmaktadır.⁷

Bu makalede, Arapça nebevî medih söyleme geleneğinin altın çağı olan yedinci asırda temayüz etmiş, bu alanda söylediği şiirlerle Hz. Peygamber'i ve sünnetini savunmak için mücadele vermiş Şarşarî'nin şiirleri incelenecektir. Şiirlerdeki duygu ve düşünce dönemin çevresel koşulları ile irtibatlandırılarak çözümlenmeye çalışılacak; muhtevaları, Hz. Peygamber imgesi ekseninde irdelenerek öne çıkan sanat ve estetik değerlere dair tespitlerde bulunulmaya çalışılacaktır. İslam edebiyatının ana damarlarından olan ve Müslüman milletlerin edebiyatlarını temelden etkileyen Arap edebiyatındaki Hz. Peygamber imgesini tespit etmeye yönelik araştırmaların İslâm medeniyetini keşfetmek, anlamak ve anlamlandırmak bakımından önem arz ettiği düşünülürse bu araştırmanın da Yahya eş-Şarşarî örneği üzerinden söz konusu alana katkı sağlayacağı düşünülebilir. Şarşarî'nin şiirleri ile ilgili ülkemizde hiçbir çalışma tespit edilemedi. Yurtdışında ise Muḥaymir Salih tarafından kaleme alınan ve iki çağdaş şair olan Şarşarî ile Bûşîrî'nin şiirlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen *el-Medâihu'n-Nebeviyye beyne's-Şarşarî ve'l-Bûşîrî* adlı eser⁸ dışında kayda değer bir araştırmadan bahsetmek zordur. Bu çalışmaya ek olarak, şairin şiirlerindeki *şart üslubu* üzerine 2011 yılında Mısır'daki

² Dursun Hazer, *Hiz. Peygamber'in Şairleri* (Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2008), 82, 194; Hasan Taşdelen, *Hassân b. Sâbit Hayatı ve Sanatı* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 213-217. Bu olgu genel manada İslam'ın ilk dönemine ait şiirlerin Cahiliye dönemi edebi geleneğinin bir uzantısı olmasına bağlı, doğal bir durumdur. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Yusuf Sancak, *Hiz. Peygamber Devrinde Şiir* (Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 1999), 331-336.

³ Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-nebeviyye hatta nihâyeti'l-'aşri'l-Memlûki* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1996), 39-41.

⁴ Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Şubat 2020).

⁵ İsmail Durmuş, "Mevlid, Arap Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Şubat 2020).

⁶ bk. Muhammed, *el-Medâihu'n-nebeviyye*, 209-309; Nejdî Gürkan, "İraklı Şair el-Hillî ve Hiz. Peygamber'e Methiyesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2007), 36-44.

⁷ bk. Mehmet Mesut Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/1 (Nisan 2007), 128; Orhan İyşenyürek, "İbn Ma'tûk'un Dîvân'ındaki Peygamber Methiyeleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Kasım 2019), 163-173; Ahmet Şen, "Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hiz. Peygamber'e Methiyelerinde Muhteva", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 843-868.

⁸ Muḥaymir Salih, *el-Medâihu'n-Nebeviyye beyne's-Şarşarîyyi ve'l-Bûşîrî* (Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1986).

Manşûra Üniveristesinde Şâmid Hezzâ' Kablân er-Rudey'ât tarafından hazırlanan *et-Terkîbu's-şarî' inde Yahyâ eş-Şarşarî fî Dîvânî'l-Muḥtâr min medâihî'l-Muḥtâr dirâse naḥviyye delâliyye* adlı yüksek lisans tezi de⁹ zikredilebilir. Elinizdeki makaleyi bu çalışmalardan ayıran özellik şiirlerdeki Hz. Peygamber imgesini merkeze alması ve sözkonusu imgenin şairin kimliği ile dönemin siyasi, sosyal ve kültürel çerçevesi içerisinde anlamlandırmaya çalışmasıdır.

1. Şarşarî'nin Hayatı ve Şairliği

Nebevî medih geleneğinin öne çıkan şairlerinden biri olduğu anlaşılan Şarşarî, Irak'ın siyasi ve sosyal bakımdan çalkantılı bir döneminde yaşamıştır. Halife Mansûr tarafından 2./8. asırda kurulan ve kısa sürede önemli bir ilim ve kültür merkezi haline gelen Bağdat 7./13. asırda siyasi belirsizliklere sahne olmuş ve 656/1258 tarihinde Moğolların istilası ile tarihinin en büyük yıkımını yaşamıştır.¹⁰ Şarşarî'nin hayatının büyük bir bölümü Bağdat'ın siyasi istikrarsızlığının ve buna paralel gerçekleşen sosyal çöküşün gölgesinde geçmiştir. Şiirlerinde bunun etkisi açıktır. Bu sıkıntılara işaret ettiği kasıdelerden birine ait olan aşağıdaki pasajda konuyla ilgili serzenişini içten bir söyleyişle dile getiren şair bu durumu Hz. Peygamber'e şöyle şikâyet etmektedir:¹¹ [Basîṭ]

أَشْكُو إِلَيْكَ رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجِدُ	مِنَ الْحُطُوبِ أَلَيْ أَعْيَا بِهَا الْجِدُّ
عُمُرٌ أَنَا فِ عَنِ السَّيِّئِ خَالِطُهُ	سَقَمٌ لِأَعْيَابِهِ وَسَطَ الْحَشَا كَمُدُّ
ضَعْفٌ أَضِيفَ إِلَى ضَعْفٍ وَبَغْضُهُمَا	يُوْهِى قُوَى الْجِسْمِ مِثِّي وَهُوَ مُتَقَرِّدُ
وَهُمْ رُجْحَانٌ قَلْبِي أَنْ يَرَى بِيَهُمْ	حَصَاصَةً شَامِتٌ دَيْدَانُهُ الْحَسْدُ
وَقَدْ إِخْوَانٌ صِدْقِي صَالِحِينَ مَضَوْا	كَأَنَّا هُمْ الرُّدَّةُ إِنْ غَابُوا وَإِنْ شَهِدُوا
وَفَتْنَةُ الْبَدْعِ السُّنْعَاءِ قَدْ خَلَطَتْ	عَلَى الرِّبَّةِ مَا تَنْحُو وَتَعْتَقِدُ
أَتَارَعًا خَلَفَ سُوءِ خَالِقُوا سَقَمَهَا	مِنْهَاجِ سُبُكَةِ الْمُثَلَّى فَمَا رَشِدُوا
وَفَتْنَةُ التَّتْرِ الْعُظْمَى أَلَيْ فَرِحَتْ	مِنَّا لِيُوقِعَتِهَا الْأَحْسَاءُ وَالْكَبِدُ
رَمَتْ صَمِيمَ الْقَرَى مِنْهَا بِفَاقِرَةٍ	لَمْ يَنْجُ مِنْ شَرِّهَا مَالٌ وَلَا وَلَدُ
أُودِتْ بِرَمِّ حَوْلَنَا فَتَكَا وَلَيْسَ لَنَا	إِلَّا إِلَى وَعْدِكَ الْمَيْمُونِ مُسْتَنْدُ

Sana şikâyet ediyorum ey Allah'ın Rasûlü başıma gelen, tahammül sınırlarını zorlayıcı sıkıntıları,

Yükü hüznümü artıran bir hastalıkla içiçe geçmiş altmışı aşkın ömrü,

Biri bile tek başına bedenimin takatini kesen türlü acziyetleri,

Gönül çiçeğim [olan çocuklarıma], onları hasede sevk edecek müstehzi bir fakirliğin ulaşacağı endişesini,

Valıklarında da yoklularında da yardımcılarımla olan, şimdi göçüp gitmiş sadık ve salih dostların kaybını,

İnsanların yönelip inanacakları şeyleri karıştıran çirkin bidat fitnessini,

⁹ Şâmid Hezzâ' Kablân ER-Rudey'ât, *et-Terkîbu's-şarî' inde Yahyâ eş-Şarşarî fî Dîvânî'l-Muḥtâr min medâihî'l-Muḥtâr dirâse naḥviyye delâliyye* (Mısır: Manşûra Üniveristesini, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

¹⁰ Abdülazîz ed-Dûrî, "Bağdat, Genel Bakış", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 5 Ekim 2019)

¹¹ Cemâlüddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Yûsuf eş-Şarşarî, *el-Muḥtâr min medâihî'l-Muḥtâr*, nşr. Muhammed Muhammed Davud (İrbid: y.y., 2004), 122.

Ki onları, örnek sünnetinin yolundan çıkıp doğruyu bulamayan aklı kıt kötü halefler ihdâs etti.

Bir de büyük Moğol fitnessini [sana şikâyet ediyorum]. Darbesiyle içimizi [yakıp], ciğere-rimizi parçalayan,

Belimizi büken, şerrinden malın da evladın da kurtulamadığı,

Etrafımızdakilerin hepsini tarumar eden... Bizim için senin kutlu vadine giden yoldan başka yol yoktur.

1.1. Şarşarî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Adı Cemâluddîn Ebû Zekeriyâ Yahya b. Yusuf b. Yahya b. Mansûr b. el-Muammer b. Abdusselâm'dır. 588/1192 yılında Bağdat yakınlarındaki Şarşar köyünde doğdu. Buraya nispetle Şarşarî olarak tanınmıştır.¹² Hayatına dair fazla bilgi bulunmamakta olup ömrünün sonlarına doğru görme duyusunu yitirdiği kaydedilir.¹³ 656/1258 yılının başlarında istilacı Moğol güçleri tarafından Bağdat'ta şehit edilen Şarşarî doğduğu yer olan Şarşar'a götürülüp defnedilmiştir.¹⁴ Şehit edilişi ile ilgili olarak kaynaklarda şöyle bir olay aktarılır: Moğollar Bağdat'a girdiğinde Hülâgu'nun oğlu, oranın önemli ilim ve edebiyat siması olan Şarşarî'yi çağırttı. Şair, bu çağrıya olumlu cevap vermeyince, bir rivayete göre evinde başka bir rivayete göre 'Akabe'deki Şeyh Ali el-Ĥabbâz Tekkesi'nde Moğol güçleri tarafından yakalanarak zorla götürülmek istendi. Bu duruma mukavemet gösteren şairin, askerlerle girdiği mücadelede bir Moğol askerini bastonu ile yaralayıp öldürdüğü bunun üzerine hemen orada şehit edildiği ifade edilir.¹⁵

Şarşarî, fıkıh, hadis, dil ve kıraat ilimlerinde söz sahibi idi. Ali b. 'Asâkir el-Betâihî'nin (öl. 572/1177) öğrencilerinden kıraat dersi aldı. Abdulmuğîs el-Ĥarbî'den (öl. 583/1187) ve Kâdiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî'nin (öl. 561/1165-66) öğrencisi olan Ali b. İdrîs el-Yakubî'den hadis dinledi. Ayrıca tasavvuf yoluna süluk ederek Ali b. İdrîs'ten hırka giydi.¹⁶ Cevherî'nin *Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-Arabiyye* adlı sözlüğünün tamamını ezberlediği kaydedilir.¹⁷ ed-Dimyâtî (öl. 705/1306), Takıyyuddîn Süleyman b. Hamza el-Mağdisî (öl. 715/1316) ve Zeyneb bt. el-Kemâl (öl. 740/1339) gibi isimler öğrencileri arasında yer almaktadır.¹⁸ Şarşarî Hz. Peygamber'in sünnetine son derece bağlı ve Kur'an tilavetine düşkündü. İffetli, sabırlı ve kanaatkâr bir kişiliğe sahip olup sufilerle beraber olmayı severdi. Sufilerin semâ uygulamasına cevaz verir, kendisi de bu tür meclislere katılırdı.¹⁹ Bir şiirine ait olan aşağıdaki beyitlerde kendisini *hanbeliyyu'l-mezheb, kâdiriyyu'l-meşreb* olarak tanımlamaktadır:²⁰ [Tavîl]

فَلَيْتَ عَلَىٰ حُسْنِ اعْتِقَادِ ابْنِ حَنْبَلٍ مُقِيمٌ إِلَىٰ أَنْ أُودِعَ اللَّخْدَ فِي قَبْرِ

¹² Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehbî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 14/851; Salâhuddîn Muhammed b. Şakir b. Ahmed el-Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Şâdir, 1973-1974), 4/299.

¹³ Kuṭbuddîn Ebu'l-Feth Musa b. Muhammed Yûnîni, *Zeylu Mir'âti'z-Zemân* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1413/1992), 1/257.

¹⁴ Yûnîni, *Zeylu Mir'âti'z-Zemân*, 1/257; Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî, *Ṭabaḳâtu 'ulemâi'l-hadîs*, thk. Ekrem el-Bûşî ve İbrâhîm ez-Zeybaḳ (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1417/1996), 4/222; Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, 4/299; Zeynuddîn Abdurrahmân b. Ahmed İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahmân b. Süleyman el-Useymin (Mekke: Mektebetu'l-'Ubeykân, 1425/2005) 4/32.

¹⁵ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 14/851; Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, 4/299; Salâhuddîn Halil b. Ebik eş-Şafedî, *Nektu'l-himyân fî nuketi'l-'umyân*, nşr. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1428/2007), 294; Ebu'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer İbn Keşîr ed-Dımaşkı, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî (Gize: Hicr li't-Ṭibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1997-1999), 9/411, 17/377.

¹⁶ İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Hanâbile*, 4/32-33.

¹⁷ İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 17/377.

¹⁸ İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Hanâbile*, 4/32.

¹⁹ İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Hanâbile*, 4/34.

²⁰ Muḥaymir Salih, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, 41.

فَأِنِّي حَكِي لِي شَيْخِي الثَّقَّةَ الرِّضَا
عَلِيُّ بْنُ إِدْرِيسَ الَّذِي حُبُّهُ دُخْرِي
عَنْ الشَّيْخِ عَبْدِ الْقَادِرِ الْعَلَمِ الَّذِي
تَفَرَّدَ بِالْمُطَبَّعَةِ الْعَالِمِ الْحَبِيرِ
بِأَنَّ جَمِيعَ الْأَوْلِيَاءِ يَعْقُدُهُ
مَدِينُونَ فِي الْبَرِّ الشُّسُوعِ وَفِي الْبَحْرِ

Bilsinler ki ben İbn Hanbel'in güzel itikadı üzere kalacağım, tâ ki kabrin oyduğuna bırakılana dek!

Zira sevgisi hazinem olan güvenilir hocam Ali b. İdris bana dedi ki,

Devrin tek kutbu, büyük ve seçkin âlim Şeyh Abdulkadir'den rivayetle:

"Dünyadaki tüm (Allah) dostları ona minnettardır."

Döneminin muteber ilmî şahsiyetleri arasında yer alan Şarşarî özellikle fıkıh ve edebiyat alanlarında eserler ortaya koymuştur. Bir kısmı matbu halde olan bu eserlerin başlıcaları şunlardır:

Dîvân: Neredeyse tamamı Hz. Peygamber'in övgüsüne ayrılan şiir divanı, şair hayat-tayken yazıya geçirilmiş ve kısa sürede şöhrete kavuşmuştur.²¹ Eser önce *Dîvânü's-Şarşarî* adıyla 1989 yılında Muḥaymir Salih tarafından yayınlanmış, daha sonra Şam Üniversitesi'nde 1996 yılında Fidâ Fayşal Zebâd tarafından hazırlanan *eş-Şarşarî Hayâtuhû ve Şi'ruhû* (Şarşarî Hayatı ve Şiirleri) adlı yüksek lisans teziyle tahkik edilmiştir.

el-Muhtâr min medâihî'l-Muhtâr: Kaynaklarda *el-Muntekâ min Medâihî'r-Rasûl* adıyla da zikredilen eser şairin Hz. Peygamber'i konu alan ve büyük çoğunluğu günümüze ulaşmamış olan şiirlerden bir seçki niteliğindedir. 2004 yılında Muhammed Muhammed Davud tarafından tahkik edilerek *el-Muhtâr min medâihî'l-Muhtâr* adıyla İrbid'de yayınlanmıştır.

ed-Durretu'l-yetîme fi'l-mahacceti'l-mustakîme. Hırakî'nin (öl. 334/946) Hanbelî mezhebinin fikhî görüşlerine yer verdiği *el-Muhtaşar* adıyla bilinen eserin nazma çekilmiş halidir.²² Fıkıh konularına göre düzenlenen eser 2774 beyit halinde tavîl bahrinde ve dâl (د) kafiyesi ile kaleme alınmıştır. Bu tarz didaktik eserlerin, söylenişi kolay olması sebebiyle nâzımlar tarafından tercih edilen recez değil de tavîl bahrinde söylenmiş olması ve baştan sona kadar tek bir kaside formunda dâl kafiyesi ile düzenlenmesi şairin bu alandaki gücünü göstermesi bakımından kayda değer bir durumdur. Eser, Câsim el-Fuheyd Devserî'nin tahkiki ile 2003 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Şarşarî'nin son bölümdeki şu ifadelerinden, bu manzumeyi Mustansır Billâh'ın (öl. 640/1242) halifelîği döneminde hicrî 635 yılında Şarşar'da bitirdiği anlaşılmaktadır:²³ [Tavîl]

وَبَعْدَ الْمَعِينِ السَّيِّئِ وَالْأَرْبَعِ الَّتِي
تَلِيهَا الْغَالِثُونَ اسْتَمَّتْ فَقِيدِ
بَصْرَ صَرَ فِي أَيَّامِ أَشْرَفِ مَالِكِ
أُمُورِ الْوَرَى الْمُسْتَنْصِرِ بْنِ مُحَمَّدِ

Otuzun peşinden gelen altı yüz dört yılın sonrasında (635 yılında) tamamlandı, kaydet!

²¹ İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 9/411, 17/377; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 4/32; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm Kâmûs ve Terâcim* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 15. Basım, 2002), 8/177.

²² Kemâluddîn Ebu'l-Berakât el-Mubârek İbnü's-Şa'âr el-Mevsûlî, *Kalâidu'l-Cumân fi ferâidi şu'arâi hâza'z-zemân*, thk. Kamil Selman el-Cebûrî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 8/85; İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 17/377.

²³ Cemâluddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Yûsuf eş-Şarşarî, *Kitâbu'd-Durreti'l-yetîme fi'l-mahacceti'l-mustakîme*, thk. Câsim el-Fuheyd ed-Devserî (Beyrut: Dâru İbn Hâzım, 1424/2003), 386.

Şarşar'da, halkın işlerini üstlenen en değerli yönetici Mustansır b. Muhammed zamanında.

Nazmu'l-Kâff: İbn Kudâme'nin (öl. 620/1223) *el-Kâff* adlı eserinin manzumudur.²⁴

el-Vaşiyyetu's-Şarşariyye: İbadet, vird ve ezkârın yanı sıra bazı ahlâk ilkelerine dair öğütleri içeren bu manzume yazma halindedir. Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinde nüshaları mevcuttur. (Çorum Hasan Paşa No. 3218/2 ve 644/3; Milli Kütüphane No. 7953/6) Kasidenin matla' beyti şöyledir: [Basît]

حَافِظٌ عَلَى الصَّلَاةِ الْحَمْسِ يَا عَصْدِ فِيهَا النَّجَاةُ وَتَابَ الْحَيَّرُ وَالرَّشِدُ

Beş vakit namazı muhafaza et ey yardım ehli. Zira ondadır kurtuluş, hayır ve doğruluk kapısı.

Riyâdu's-sem' ve'l-başar fî medâihî Seyyidi'l-beşer: İsminden Peygamber methiyesi konulu şiirlerinin yer aldığı bir eser olduğu anlaşılmaktadır. İbnu'l-Fuvaî'nin (öl. 723/1323) verdiği bilgiye göre²⁵ eser 650 yılının Recep ayında Şarşarî'nin huzurunda okunmuştur.

el-Kaşîdetu'n-Nûniyye: *er-Ravdatu'n-nâdirâ fî ahlâki'l-Muştafâ el-bâhira* ve *Me'âricu'l-envâr fî sirâti'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlarıyla da bilinen kaside, şairin şiir divanı içerisinde basılmıştır.²⁶ Ebû Abdillâh Bedruddîn Muhammed b. Eyyûb et-Tâzîfî'nin (öl. 705/1306) bu kasideye iki cilt halinde güzel bir şerhi olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.²⁷ Rüyasında Hz. Peygamber'in kendisini sünnet üzere öleceğini müjdelemesi üzerine bu kasideyi kaleme aldığı rivayet edilir.²⁸

el-Kaşîdetu'l-Lâmîyye: İmam Ahmed b. Hanbel ve Hanbelî mezhebinin önemli şahsiyetleri hakkında söylediği uzun bir kasidedir. Bazı bölümleri İbn Receb'in (öl. 795/1393) *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile* adlı eseri gibi çeşitli kitaplarda mevcut²⁹ olan manzûme Fidâ Fayşal Zebâd tarafından hazırlanan *eş-Şarşarî Hayâtuhû ve Şi'ruhû* (Şarşarî Hayatı ve Şiirleri) adlı yüksek lisans tezinin tahkik bölümünde 560 beyit olarak yer almaktadır.³⁰

'Akîdetu's-Şarşarî: Şair 224 beyitlik bu *ayniyye*de kendisinin de sıkı sıkıya bağlı bulunduğu selef-i sâlihîn akîdesini işlemiştir. Manzûmenin ilk 75 beyitlik bölümü Hz. Peygamber'in övgüsü, hasâis ve şemailine tahsis edilmiş, sonraki bölümlerde akaid meseleleri ele alınmıştır. Eser Ali b. Muhammed eş-Şehrânî'nin tahkiki ile 2006 yılında *Manzûme fî medhi'n-nebiyyi ve ve beyâni 'akîdeti ehli's-sunne ve'l-cemâ'a* adıyla Amman'da yayınlanmıştır.³¹

1.2. ZŞarşarî'nin Şairliği

Şiirlerinin edebî değeri yüksek seviyede olup ilim, edebiyat ve tasavvuf meclislerinde okunur, ezberlenir ve rivayet edilirdi.³² *Seyyidu's-su'arâ* (Şairlerin Lideri) lakabı ile anılan³³ Şarşarî'nin şiirlerinin neredeyse tamamına yakını Hz. Peygamber'in övgüsüne dairdir. Bunun

²⁴ İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 17/377.

²⁵ Kemâluddîn Ebu'l-Fazl Abdurrezzâk b. Ahmed İbnu'l-Fuvaî eş-Şeybânî, *Mecma'u'l-âdâb fî mu'cemi'l-elkâb*, thk. Muhammed el-Kâzım (İran: Muessesetu't-tibâ'a ve'n-neşr, 1416), 1/329.

²⁶ bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 348-398.

²⁷ Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Mu'cemu's-suyûhi'l-kebir*, thk. Muhammed Habîb el-Hîle (Tâif: Mektebetu's-Şadîk, 1408/1998), 2/173; Zirikli, *el-A'lâm*, 6/47.

²⁸ İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 4/35.

²⁹ İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 4/34.

³⁰ Fidâ Fayşal Zebâd, *eş-Şarşarî Hayâtuhû ve Şi'ruhû* (Şam: Şam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 395-428.

³¹ Cemâluddîn Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Yûsuf eş-Şarşarî, *Manzûme fî medhi'n-nebiyyi ve ve beyâni 'akîdeti ehli's-sunne ve'l-cemâ'a*, thk. Ali b. Muhammed eş-Şehrânî (Amman: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 2006), 31-63.

³² Yûnînî, *Zeylu Mir'âti'z-Zemân*, 1/257; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/851, 15/272; Salâhuddîn Halîl b. Ebîk eş-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaûd ve Turki Mustafâ (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420/2000), 15/247.

³³ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu 'ulemâi'l-hadîs*, 4/222.

dışında hiçbir beşere övgü şiiri söylemediği kaydedilir. Hz. Peygamber'e duyduğu içten sevginin bir tezâhürü olarak bu alanda o kadar çok şiir söylemiştir ki bunların tamamının yirmi cildi tutacağı ifade edilmektedir.³⁴ Bu nedenle *Şâ'iru Rasûlillâh* (Peygamber Şairi)³⁵ ve *Hassânu Vaktihî* (dönemin Hassân b. Sâbit'i)³⁶ lakapları ile de anılmaktadır. İki çağdaş biyografî yazarı olan Kutubî (öl. 764/1363) ve Şafedî (öl. 764/1363) ittifakla nebevî medih alanında ondan daha iyi bir şair tanımadıklarını belirtirler.³⁷

Şarşarî'nin şiirleri ilim ve tasavvuf çevrelerinde hüsnü kabul görmüştür. Vefatından sonra şiirlerinin ilim meclislerinde inşâd edildiği anlaşılmaktadır. Maqrîzî'nin (öl. 845/1442) verdiği bilgiye göre Memlük yöneticisi Emîr Şeyhû (öl. 758/1352) hicrî 753 yılında bir meclis tertip etti. Her Cuma gecesi fıkıh bilginleri bu mecliste bir araya gelir ilmî konuları müzâkere ederlerdi. Sonrasında Şeyh Ali b. er-Rikabdâr ayağa kalkar ve bazı şairlerin şiirlerinden cezbeye getirecek peygamber methiyeleri inşâd ederdi. Yemek yedikten sonra dağılırlardı. Mecliste şiiri okunan bu şairlerden biri de Şarşarî idi.³⁸ Konuyla ilgili bir başka örnek de şudur: Takıyyuddîn es-Sübki'nin (öl. 756/1355) Emevî Camii'ndeki ilim halkasının kadınlar ve şehrin önde gelenlerinin de bulunduğu son dersinde, bir şahıs Şarşarî'ye ait iki beyit okudu. Bunun üzerine Sübkî beyitlerin manasına imtisâlen ayağa kalktı, onunla birlikte mecliste bulunanlar da ayağa kalktılar.³⁹ Söz konusu beyitler şunlardı:⁴⁰ [Tâvil]

قِيلَ لِمَدْحِ الْمُصْطَفَى الْخَطُّ بِالذَّهَبِ عَلَى فِضَّةٍ مِنْ كَفِّ أَحْسَنِ مَنْ كَتَبَ
وَأَنْ تَنْهَضَ الْأَشْرَافُ عِنْدَ سَمَاعِهِ قِيَامًا صُغُورًا أَوْ جِثًّا عَلَى الرَّجَبِ

Azdır yazsa Mustafa'nın methini bir gümüş üstüne altın yaldızla en iyi hattât

Kalksa eşraf kıyâm dursalar saf saf yahut kapansalar diz üstü yere adımı duyunca heyhât...

Şarşarî kaside yapısı bakımından Arap şiirinin geleneksel formlarına bağlıdır. Bazen Arap şiirinin önemli klişelerinden olan iki dosta sesleniş⁴¹ veya atlâl adı verilen kalıntıların başında durup ağlama⁴² geleneğine uyan şairin bazen de Allah'ı tespih ederek şiirine giriş yapmak suretiyle⁴³ yenilikçi bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır. Şiirlerin mukaddimleri büyük ölçüde özlem duygularının dile getirildiği bölümlerdir. Fakat konuya uygun olarak Kâbe'ye, kutsal topraklara veya Irak'ın çeşitli bölgelerinde geçirilen yıllara özlem söz konusudur. Şair adeta bedeni Irak'ta ruhu Hicaz'da olan bir âşıktır. Öte yandan az da olsa teğazzül ile giriş yapılan şiirler mevcuttur. Fakat burada aslolan maddî aşk değil Kâbe sembolü üzerinden Hz. Peygamber'e duyulan sevginin terennüm edildiği manevî bir sevgidir. Böyle bir girişe ait olan aşağıdaki beyitlerde şair, gazel şiirlerinde olduğu gibi sevgilinin hayalinin kendisini ziyaret ettiğini ifade etmekte fakat مَيِّاء (kırmızı/esmer dudaklı) olarak nitelediği sevgili ile Kâbeyi kastetmektedir:⁴⁴ [Haffî]

وَاصَلَّتْنَا بِطَيْفِهَا لَمَيِّاءَ حِينَ أَرَحَى سُورَعَا الظَّلْمَاءِ

³⁴ Yüninî, *Zeylu Mir'âti'z-Zemân*, 1/257; İbn Keşir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 9/411, 17/377.

³⁵ İbnü'l-Fuvaîf, *Mecma'u'l-âdâb*, 4/231.

³⁶ İbn Keşir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 9/411, 17/377; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 4/32.

³⁷ Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, 4/298; Şafedî, *Nektu'l-himyân fi nuketi'l-'umyân*, 294.

³⁸ Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed b. Ali el-Maqrîzî, *es-Sulûk li ma'rifeti duveli'l-mulûk*, thk. Muhammed b. Abdülkâdir 'Aṭâ (Beirut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1418/1997), 4/157.

³⁹ Tâceddîn Abdulvehhâh b. Takıyyiddîn es-Sübki, *Ṭabakâtu's-şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, thk. Mahmûd Muhammed eṭ-Ṭanâhî ve Abdulfettâh Muhammed el-Hilv (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.), 10/208.

⁴⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 50.

⁴¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 415.

⁴² Şarşarî, *Muhtâr*, 409.

⁴³ Şarşarî, *Muhtâr*, 350.

⁴⁴ Şarşarî, *Muhtâr*, 39.

فَلْتَأْتِي وَلَاتٍ حِينَ مَرَارٍ زُرْتَنَا فِي الدَّجَى وَأَنْتِ دُكَاءُ

Örtülerini indirmiş kırmızı dudaklı [sevgili] bizi hayaliyle ziyaret ettiğinde,

Ona dedim ki: "Sen bir güneşsin, vakit de ziyaret vakti değil; bizi karanlıklarda nasıl ziyaret ediyorsun!"

Şiirlerin çoğunda ana konu, Hz. Peygamber ve onun üstün özellikleridir.⁴⁵ Kasîdeler çoğunlukla Hz. Peygamber'in ruhanîyetinden istimdat, tevessül, istiğâse, rüyada görme isteği veya salât ve selâm ile sonlandırılır. Şarşarî'nin az da olsa nebevî medih haricindeki konularda söylenmiş şiirleri bulunmaktadır. Ebû Sâlih el-Cilî'nin⁴⁶ (öl. 633/1235-1236) vefatı üzerine söylediği bir mersiye'nin aşağıdaki beyitleri buna örnektir:⁴⁷ [Tavîl]

أَبَا صَالِحٍ مَا الْعَيْشُ بَعْدَكَ صَالِحٌ	نَرَحْتَ فَعَيْكَ الْحَزْنُ لِلدَّمْعِ نَارِحٌ
وَمَا مُقَلُّ صُنَّتِ عَلَيْكَ بِمَائِهَا	غَدَاةَ النَّوَى إِلَّا عُيُونَ شَحَائِحِ
نَأَيْتَ وَصَعَبَ الدَّمْعِ بَعْدَكَ بِالْأَسَى	دَلُولٌ وَمَطْوَأُغِ التَّصَبُّرِ حَامِخِ
عَلَى مِثْلِكَ الْيَوْمَ الْبُكَاءُ لِذِي الْحَيْخِ	مُبَاحٌ وَفَيْكَ الْقَلْبُ بِالْحَزْنِ نَائِحِ
وَمَا عُذْرُ عَيْبٍ لَا تَقْبِضُ دُمُوعَهَا	عَلَيْكَ وَأَمَّاوُ الْمَعَالِي سَوَافِحِ
عَلَى صَفَحَاتِ الْمَكْرُمَاتِ كَأَبَةِ	لِقَفْدِكَ لَمَّا عَيْبَتِكَ الصَّمَائِحِ
فَلَيْلَهُ قَدَرٌ صَمٌّ فَضْلُكَ إِنَّهُ	لَقَبْرٌ بَعِيدٌ قَطْرُهُ مُنْفَاسِخِ
بِهِ الرَّوْحُ وَالرَّيْحَانُ وَالْتَوْرُ عَاكِفٌ	وَقَفْوَقُ نَرَاهُ فَأَرَاهُ الْمَسْكَ فَائِحِ

Ebû Sâlih, senden sonra yaşamak neye yarar! Göçtün, artık senin için hüznün bile gözyaşı dökmektedir.

Ayrılık vaktinde senden gözyaşını sakınan gözler ancak cimri gözlerdir.

Bırakıp gittin uzaklara. Artık katı kalpli gözyaşı hüznle boyun eğmiş, sabrın kölesi âzad olmuştur ardından.

Bugün senin gibi birine ağlamak akıl sahipleri için mubahtır. Yalnız senin için gönül hüznle ağıt yakar.

Sana gözyaşlarını boşaltmayan bir göze mazeret yoktur. Zira ancak yüksek yerlerin gözeleri içini boşaltır.

Kabir seni örttüğünde kaybınla şanlı sayfalara keder [çöktü]

Faziletlerini bağına basan o kabir [artık] alabildiğine geniştir.

Türlü güzel kokular oraya yerleşmiş, toprağından misk kokusu yayılmaktadır.

Mevcut şiirleri Şarşarî'nin aruzun her bahrinde ve bütün kafiyelerle şiir söyleyebildiğini göstermektedir.⁴⁸ Onun Arap lügatine vukûfiyetden kaynaklanan bu durum her ne kadar bazen şiirlerinde tekellüf ve garîb kelime kullanımı gibi eleştirmenlerin hoş karşılamadığı neticelerle sonuçlansa da⁴⁹ şiirlerinde büyük ölçüde yalın ve anlaşılır bir dilin hâkim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kelime kadrosu büyük ölçüde dönemin ve yaşadığı şehirli hayatın

⁴⁵ Makalenin ikinci bölümünde bu husus detaylı olarak incelenecektir.

⁴⁶ Tam adı Ebû Sâlih Naşr b. Abdurrezzâk b. Abdulkâdir el-Cilî'dir. 564/1168-1169 yılında doğdu. Şâfiî fakihidir. Abbâsî Halifesi Zâhir Biemrillâh tarafından kadilkudâtlık makamına getirildi. 633/1235-1236 yılında vefat etti. Bilgi için bk. Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, 4/192-194.

⁴⁷ Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, 4/194.

⁴⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/851; Kutubî, *Fevâtu'l-vefeyât*, 4/299; Şafedî, *Nektu'l-himyân fi nuketi'l-'umyân*, 294.

⁴⁹ Örneğin bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 92-98, 227-231, 234-236.

özelliklerini yansıtmakta, nadiren klasik Arap kasidesinin klişelerinden olan çöl hayatı ve deve tasvirine dair ifadelere yer verilmektedir.⁵⁰ Hz. Peygamber'in övgüsünü konu alan kırk iki beyitlik bir kasidenin giriş kısmına ait olan aşağıdaki beyitler şairin kullandığı sade ve anlaşılır dili yansıtan güzel örneklerinden biridir.⁵¹ [Tavîl]

أَوْجُهُكَ أَمْ ضَوْءُ الصَّبَاحِ تَبَلَّجَا	أَمْ الْبَدْرُ فِي بُرْجِ الْكَمَالِ جَلَا الدُّجَى
أَمْ الشَّمْسُ يَوْمَ الصَّخْرِ فِي بُرْجِ سَعْدِيهَا	وَفَرَعُكَ أَمْ لَيْلُ الْعُجْبِ إِذَا سَجَا
وَبَرَقَ سَرَى أَمْ نُورُ نَفْسِكَ نَابِسَمَا	وَنَشْرُوكَ أَمْ مِسْكَ ذِكْرِي تَأَرْجَا
أَتَتَكَ جُنُودُ الْحُسَيْنِ طَوْعًا بِأَشْرَقَا	فَصِرْتَ مَلِيكًا فِي الْجَمَالِ مُتَوَجَّحَا
فَأَضْحَتْ أَيْبَاتُ الْقُلُوبِ أَسِيرَةً	لَدَيْكَ فَلَمْ يَمْلِكَنَّ عَنْكَ مُعَرَّجَا
فَطُوبَى لِعَبْدٍ أَنْتَ سَيِّدُهُ لَقَدْ	سَمَا بَيْنَ أَرْبَابِ الْبَصَائِرِ وَالْحِجَى

Senin siman mıdır, sabahın belirmekte olan ışıkları mı, geceyi aydınlatan on dördünde dolunay mı?

Yoksa bulutsuz bir yaz gününün güneşi midir? Saçın mıdır bu, yoksa kararıp sakinleşen gece mi?

Cereyan eden bir şimşek midir şu, yoksa tebessüm ettiğin vakit dişlerinin nuru mu? Senin kokun mudur yoksa yayılan bir misk kokusu mu bu?

Güzellik ordusu, esirleri gönüllü sana getirmiş de sen güzellik tacını giyen bir sultan olmuşsun.

Kibirli kalpler sende esir olmuş da zatından uzaklaşmaya güç yetirememişler.

Efendisi sen olan bir köleye ne mutlu! Kuşkusuz o, akıl ve basiret sahipleri arasında üstünlük elde etmiştir.

Şarşarî'nin şiirlerinin kaynağı Kur'ân ve özellikle de hadislerdir. O, duygularını aktarırken edebî sanatların imkânlarından olabildiğince yararlanmış fakat Hz. Peygamber'in anlatımı gibi hassas bir konuda sahih bilginin edebiyatın uçsuz bucaksız hayal dünyasında kaybolmasına müsaade etmemiştir. Bu konudaki hassasiyetini Hz. Peygamber'in sîretini konu alan *er-Ravḍatu'n-nâdirâ fi ahlâki'l-Muṣtafâ el-bâhira* adlı uzun kasidesinin başında özellikle vurgulamaktadır.⁵² Aşağıdaki beyitler, hadisçi kimliğe sahip olan Şarşarî'nin Hz. Peygamber imgesini ortaya koyarken sahih rivayetlerden yararlanma yönündeki tavırını yansıtan pek çok örnekten biridir.⁵³ [Tavîl]

وَأُعْطِي حَمْسًا لَمْ يَنْلَهُنَّ قَبْلَهُ	نَبِيٌّ عَطَاءٌ مِنْهُ وَتَكَرَّمَا
لَهُ الْأَرْضُ صَارَتْ مَسْجِدًا وَتَرَاتُهَا	طَهُورًا لِمَنْ أَضْحَى بِهَا مُنْتَهَمَا
وَعَمَّ جَمِيعَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ نَعْمُهُ	وَكُلُّ نَبِيٍّ فِي أَنْاسٍ تَقَدَّمَا
وَحُصِّنَ بِتَخْلِيلِ الْعَنَائِمِ لَمْ يَكُنْ	نَبِيٌّ رَسُولٌ قَبْلَ يُقْسِمُ مِعْتَمَا
وَكَانَ عَلَى شَهْرٍ لَهُ الرُّعْبُ نَاصِرًا	كَمَا بِالصَّبَا شَغُلُ الْعَدُوِّ تَقَسَّمَا
وَأُعْطِي مَا لَمْ يُعْطَ عَبْدٌ وَذَكَرُهُ	مُقَارَنُ دِكْرِ اللَّهِ أَمْرًا مُحْتَمَمَا

⁵⁰ bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 121-122, 131, 190.

⁵¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 105.

⁵² Şarşarî, *Muhtâr*, 350.

⁵³ Şarşarî, *Muhtâr*, 337.

Öncesinde hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bahşedildi ona:

Yeryüzü ona mescid oldu, toprak da teyemmüm edene temiz kılındı.

Bütün peygamberler sadece insanlara gönderilmişken onun peygamberliği bütün insanları ve cinleri kapsadı.

Önceki nebiler ve rasuller ganimetlerden pay ayıramazken bu, yalnız ona helal kılındı.

Bir aylık [mesafeden] korkutma yardımı sayesinde sabâ rüzgârıyla düşmanın birliği dağıldı.

Hiçbir kula verilmeyen bir şey verildi ona; kesin surette adının Allah'ın adıyla yanyana olması.

Hz. Peygamber'in diğer peygamberler arasındaki yerine işaret etmek üzere söylenen bu beyitlerde Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bir hadise telmih vardır. Söz konusu hadis şöyledir: "Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verilmiştir: Bir aylık mesafeden (düşmana) korku salma yardımına eriştim. Yeryüzü bana temiz ve secde edilebilir kılındı, bu nedenle ümmetinden namaz vaktine ulaşan kimse namazını kulsun. Ganimetler bana helâl kılındı. Peygamberler sadece kendi kavmine gönderilirken ben bütün insanlara gönderildim. Bir de bana şefaahat verildi."⁵⁴ Şair ilk beş beyitte söz konusu hadisteki ifadeleri neredeyse birebir kullanmış, şefaahatle ilgili hususa ise son beyitte dolaylı olarak işaret etmiştir.

Şarşarî'nin şiirlerinde vezin ve kâfiyenin yanı sıra ahengi sağlayan en önemli enstrüman cinastır. Bedî sanatların kullanımına özen gösteren şairin cinasla birlikte tıbâk sanatını da etkili bir anlatım yöntemi olarak kullandığı gözlenir. Şair, bazı kasidelerde bedî sanatlarına dikkat çekecek ölçüde yer vermekle birlikte genellikle bunları şiirin ruhuna zarar vermeyecek biçimde yerli yerinde ve kararında kullanmıştır.⁵⁵ Bu çerçevede özellikle tıbâk ve cinâs sanatları ön plana çıkmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitte جَدّ kelimesi üç kez tekrarlanmış fakat cîm harfinin fethası ile okunan birinci ve ikinci kullanımlarda sırasıyla *dede* ve *nasip* anlamları; cîm harfinin kesrası ile okunan üçüncü kullanımda ise *gayret* anlamı kastedilmiştir:⁵⁶ [Hâfif]

بَاءَ الْأَنْسَابِ جَدًّا وَأَخْطَى الْ
نَّاسِ جَدًّا وَأَعْظَمَ النَّاسِ جَدًّا

Dedesi sebebiyle nesepece en şerefli, insanların nasip yönüyle en şanslı ve gayret bakımından en ulusudur o.

Bilindiği üzere cinâs bedî sanatlarından olmanın yanı sıra ahengi sağlayan unsurlardan da biridir. Şiirlerinde cinâs sanatının yanı sıra, aruz vezni ve kafiye düzeni ile şiirdeki müzikaliteyi sağlayan şair bazen de tekrar yoluyla bunu desteklemektedir.⁵⁷ Hz. Peygamber'e hitaben söylediği aşağıdaki beyitler onun tekrara başvurduğu güzel örneklerdendir:⁵⁸ [Tavîl]

أَعِثْنَا أَعِثْنَا مَسْنَا الضُّرَّ مَسْنَا
فَأَنْتَ لَنَا عَوْنٌ عَلَى نَارِ النَّوْبِ

Yardım et bize, imdadımıza koş, belalar bizi tarumar etti! Zira sensin musibetlere karşı yardımcımız!

⁵⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Şalât", 56 (No. 438); Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi 'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts), "Mesâcid", 3.

⁵⁵ Şairin bedî sanatlarını çokça kullandığı örnek kasideler için bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 86-89, 180-183, 185-186. Bedî sanatlarına çok başvurulması nedeniyle edebî değerin düştüğü kasideler az da olsa mevcuttur. Örnek bir şiir için bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 193-200.

⁵⁶ Şarşarî, *Muhtâr*, 132.

⁵⁷ Şairin tekrara başvurduğu bazı örnekler için bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 50, 340-346.

⁵⁸ Şarşarî, *Muhtâr*, 62.

2. Şarşarî'nin Şiirlerinde Hz. Peygamber İmgesi

Şarşarî'nin şiirlerinin neredeyse tamamının Hz. Peygamber'in övgüsünü konu aldığı daha önce ifade edilmişti. Siyasi istikrarsızlıklarla bocalayan Irak ve çevresinin Moğol saldırıları ile huzursuz bir ortama dönüştüğü zamanlara tekâbül eden bu şiirlerde huzur dolu eski dönemlere özlem duygusu dikkat çekmektedir. Ona göre Müslümanların içerisinde bulunduğu kötü durumun asıl sebebi Hz. Peygamber'in yolundan uzaklaşılmasıdır.⁵⁹ Eski huzur dolu günlere dönmenin sünnete sarılmakla mümkün olacağını düşünen şair, belki de bu fikrin bir tezahürü olarak kasidelerini Hz. Peygamber'e ve sahâbe neslinin anlatımına tahsis etmiştir. Bununla birlikte o, Hz. Peygamber'in faziletlerinin, Yüce Allah'ın hibeleri gibi sayılamayacak kadar çok olduğunu ifade eder⁶⁰ ve onu methetmedeki yetersizliğini veciz bir dille şöyle dile getirir:⁶¹ [Kâmil]

هَذَا وَأَعْلَمُ أَنِّي لَمُتَصِّرٌ وَلَوْ أَنِّي لِمَدَادِي الْجُحْرَانِ

Ne var ki biliyorum eksik bırakacağımı, iki deniz mürekkeğim olsa bile...

Öte yandan usta şairlerin bile Hz. Peygamber'in övgüsünün hakkını veremeyeceğini belirten⁶² şair herkesin dili döndüğü ölçüde onu anlatmaya çalıştığını belirtir:⁶³ [Tavîl]

وَيُعْجِزُ كُلُّ النَّاسِ عَنُ حَصْرِ وَصْفِهِ وَلَكِنَّ كَلِمًا فِي الْمَقَالِ عَلَى حَسَبِ

İnsanlar onun vasfını kuşatmakta âciz kalsa da herkesin kendince söyleyeceği bir söz vardır mutlaka!

Şarşarî şiirlerinde Hz. Peygamber'i isimleri, sıfatları, üstün nitelikleri, fizikî ve ahlakî özellikleri ile anlatır. Peygamber imgesinin tamamlayıcı unsuru olan sahâbe nesli, özellikle de ilk dört halife, Bedir'e katılan sahâbîler, cennetle müjdelenenler ve bütün hepsinin irfanını tevârüs eden ârifler zikredilir. O, vasıflarını şiirlerin süsü olarak nitelediği Hz. Peygamber'i methetmeyi ahirete hazırlık olarak değerlendirir ve manevi derecelere ulaşmak gayesi ile yönelindiği bu işin dönemin akılları başlardan alan musibetlerine karşı da koruyucu bir kalkan olmasını umar.⁶⁴ Şarşarî'nin bu gaye ve ümitle söylediği söz konusu şiirlerdeki Hz. Peygamber suretini başlıklar altında değerlendirmek uygun olacaktır.

2.1. Hz. Peygamber'in İsimleri

Hz. Peygamber'in, bir kısmı Kur'an ve hadislerde zikredilen çok sayıdaki isim, sıfat, künye ve lakabı erken dönemlerden itibaren literatürdeki yerini almış ve konuya ilginin artması ile birlikte zamanla bu alanda manzum ve mensûr nitelikte müstakil eserler yazılmıştır.⁶⁵ Sayısına dair çeşitli kanaatlerin olduğu Hz. Peygamber'in esmâsından dört yüz kadarını Zeynuddîn 'Abdulbâsî el-Bulkînî *el-İstifâ' min esmâ' l-Muḥafâ* adlı kasidesinde derlemiştir.⁶⁶ Hz. Peygamber'i veciz biçimde tanımlayan bu özel kelime ve terkipler nebevî medih şairleri için Hz. Peygamberin anlatımında müstesna bir yere sahiptir.

Şarşarî'nin özellikle Kur'an'da ve hadislerde geçen isimlere şiirlerinde yer verdiği görülmektedir. Bunlardan divanında tespit edilen belli başlıları şunlardır: Emin (güvenilir), Hâtem/Hâtim (peygamberlerin sonuncusu), Müeyyed (Allah tarafından desteklenen), Şafvet (seçilmiş), Şâhid, Mütevekkil (Allah'a güvenen), Daḥḥâk (güleryüzlü), Hâdî (kendisi doğru

⁵⁹ Şarşarî, *Muhtâr*, 122, 191.

⁶⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 398.

⁶¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 398.

⁶² Şarşarî, *Muhtâr*, 128.

⁶³ Şarşarî, *Muhtâr*, 62.

⁶⁴ Şarşarî, *Muhtâr*, 222.

⁶⁵ Konuyla ilgili bilgi için bk. Halid Fehmî, *Esmâ' n-Nebiyi şallallahu 'aleyhi ve sellem dirâse luğaviyye fi l-menhec ve l-binye ve d-dilâle* (b.y.: Dâru'l-Beşîr, 1439/2018), 82 vd.

⁶⁶ Fehmî, *Esmâ' n-Nebî*, 89.

282 | İbrahim Fidan. Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

yolda olup insanlara kılavuzluk eden), Hâşir (kıyamet gününde insanları arkasında toplayacak olan), Kattâl (cengâver), Mâhî (inkârcılığı ortadan kaldıran), 'Âkib (son peygamber), Kuşem (cömert), Muḳaffâ (peygamberlerin miraçta kendisine uyduğu), Tâhir (temiz), Muḳtâr (seçilmiş), ed-Dâ'î İllallâh (Allah'a çağırın)⁶⁷, Sirâc Munîr (parlak kandil), Beşîr (müjdeci), Nezîr (uyarıcı), Mustafa (seçilmiş), Alem (sancak), Maḥbûb (sevilen), Raûf (şefkatli), Raḥîm (merhametli), Zülhilm (hoşgörülü), Zâhir (galip), Zâfir (galip), Manşûr (galip), Hâkim (hikmetle yöneten), Âdil, Şeffî' (şefaathçi), Faşîh (anlaşılır konuşan), Kerim (cömert)⁶⁸, Habîb (sevilen), Ebu'l-Kâsım, Ahmed, Halîm (hoşgörülü)⁶⁹, Hâşimî (Hâşimoğullarından)⁷⁰, Ümmî, Muḳayyeb (temiz), Muḳaḥhar (duru), Sâdık (doğru sözlü), Müzzemmil (örtüsüne bürünen), Müddeşir (örtüsüne bürünen), Muzaffer⁷¹. Bunlar arasında özellikle inkârcılarla mücadelelerini ve bu mücadelede üstünlük elde etmesini çağrıştıran Kattâl, Mâhî, Zâhir, Zâfir, Manşûr ve Muzaffer isimlerine yer verilmesi Moğol saldırılarına karşı Müslümanların mücadele kararlılığını artırma gayesine matuf olabilir.

Hız. Peygamber'in anlatımında onun esmâsından çokça yararlanan Şarşarî; Mustafa, Nebî, Hâtemu'l-Enbiyâ ve Fatih isim ve sıfatlarına yer verdiği aşağıdaki pasajda bunların onun peygamberliğinin en önemli kanıtlarından olduğunu ifade eder:⁷²

مُصْطَفَى اللَّهِ ذِي الْجَلَالِ مِنَ الْخَلْدِ	قِي نَبِيِّ لَهْ عَلَيْنَا الْوَلَاءِ
شَهِدَتْ بِالرِّسَالَةِ الصُّحُفُ الْأُو	لَمَى لَهْ وَالنُّعُوثُ وَالْأَسْمَاءُ
وَرَأَى فَضْلَهُ بَحْرِى عَيْنَانَا	وَبِهِ قَبْلَ بَشَرِ الْأَنْبِيَاءِ
خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ فَاتِحِ بَابِ الْ	رُشْدِ وَالنَّاسِ ضَلَالِ سَفَهَاءِ

Celal sahibi Allah'ın yaratılmışlar arasından seçtiği nebîdir o. Üzerimizde velayet hakkı vardır.

Risaletine ilk ilahî kitaplar şahitlik etmiştir. Bir de isimleri ve sıfatları...

Bahîra onun üstünlüğünü ayan beyan görmüştür. Öncesinde de peygamberler onu müjdelemişti.

İnsanlar şaşkın ve cahil iken son peygamber olarak hidayet kapısını açandır o.

Şiirlerde Hz. Peygamber için Fatih (fetheden, açan) ismi, zaman zaman tekrarlanır. Buna göre o (s.a.s.), ya yukarıdaki beyitlerde olduğu gibi hidayet ve doğruluk kapılarını açan ya da aşağıdaki beyitte ifade edildiği üzere kendisi aracılığı ile kilitli gönüllerin fethedilip perdelenmiş gözlerin ve sağır kulakların açıldığı bir şahsiyettir:⁷³ [Basîṭ]

فَاتِحِ فَتَحَ اللَّهُ الْقُلُوبَ بِهِ	وَالْأَعْيُنَ الْعُمَى وَالْأَذَانَ مِنْ صَمَمِ

Fatih'tir Allah'ın kendisiyle kalpleri, kör gözleri ve sağır kulakları açtığı...

Bir başka örnekte ise Habîb ismiyle anılan Hz. Peygamber'in adının dilde ve kulakta hoş bir tat bırakacağı anlatılmak istenir:⁷⁴ [Basîṭ]

هَذَا الْحَبِيبِ الَّذِي فِي مَدْحِهِ شَرِيفِي	وَذِكْرُهُ طَيْبٌ فِي مِسْمَعِي وَفِي

Habîb'i medh ile kazanırım ben izzet. Adını anmak verir kulağıma ve ağzıma bir lezzet.

⁶⁷ bk. Şarşarî, *Muḳtâr*, 38.

⁶⁸ bk. Şarşarî, *Muḳtâr*, 321-322.

⁶⁹ bk. Şarşarî, *Muḳtâr*, 343.

⁷⁰ Şarşarî, *Muḳtâr*, 142.

⁷¹ Şarşarî, *Muḳtâr*, 146.

⁷² Şarşarî, *Muḳtâr*, 41-42.

⁷³ Şarşarî, *Muḳtâr*, 321.

⁷⁴ Şarşarî, *Muḳtâr*, 343.

2.2. Hz. Peygamber'in Fiziksel Özellikleri

Hz. Peygamber'in fiziksel özellikleri onu görmemiş olanlar için hep merak konusudur. Onu görenlerin aktardığı ve erken dönemlerde kaynaklara geçmiş olan dağınık bilgiler *şemâil* adı verilen eserlerde derlenmiştir. Hz. Peygamber'i anlatan özelliklerle yedinci asra ait şiirlerin onun fiziki özelliklerine temas etmeden geçmediği anlaşılmaktadır. Bu geleneği sürdüren Şarşarî *mevlid* münasebetiyle söylediği şiirlerde Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerine daha fazla yer vermektedir. Bu minvalde söylenmiş bir şiirde bütün kâinatın güzelliğini kendisinden aldığı biri olarak takdim edilen Hz. Peygamber'in yuvarlak beyaz çehresi ve kırmızı yanakları özgün bir benzetme ile şöyle tasvir edilir:⁷⁵ [Basîṭ]

وَرَادَ صُورَتَهُ حُسْنًا عَلَى الصُّورِ زَانَ الْمُهَيَّبِينَ كُلَّ الْكَائِنَاتِ بِهِ
بِخُمْزَةٍ أَشْرَبْنَا وَرَدُّ عَلَى كَثْرٍ مَدَّوْهُ الْوَجْهِ خَدَاهُ بَيَاطُهُمَا

Suretini herşeyden güzel yaratan Müheymin, onunla bütün kâinatı süslemiş:

Çehresi yuvarlaktır onun. Beyazına kırmızı içirilmiş yanakları, hurma ağacının özü üzerine konulmuş güldür.

Beyitte geçen ve Türkçe'de hurma göbeği veya hurma beyni olarak ifade edilen كَرْ kelimesi Arapların hurma ağacının kökünden çıkarttıkları ve lezzetli bir yiyecek olarak tükettikleri yumuşak öz için kullanılmaktadır.⁷⁶ Buradaki teşbihte benzerlik noktası beyazlıktır. Bu sayede şair Hz. Peygamber'in simasının ne kadar parlak olduğunu özgün bir benzetmeyle ifade etmiştir. Diğer şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'in yüzünün güzelliğinde güler yüzlü olmasının da etkisi vardır. Bu hususun özellikle dile getirildiği başka bir pasajda mütebessim çehresini gören ayı ve güneşi bir utanç bürüyeceği ifade edilerek saçının gece yüzünün sabah olduğu şeklinde bir benzetmeye de yer verilmektedir.⁷⁷ Nitekim bir başka şiirde parlak yüzünün zifiri karanlıktaki dolunaya benzediği, hatta ondan daha güzel görüldüğü dile getirilir.⁷⁸

Bir kasidesinde Hz. Peygamber'i tepeden tırnağa güzelliğin kendisinde toplandığı; ince kaşları, sanatkâr ellerin kalemlerle yazdığı bir nûn harfine benzeyen⁷⁹; omuzları geniş, doğuştan sürmeli ve fitraten güzel kokan ifadeleriyle niteleyen şair *mevlid* münasebetiyle söylenmiş bir başka kasidede göz, kaş, kirpik, dudak, diş, el ve kol gibi uzuvlarını yine benzetmelerle örülü bir üslupla şöyle anlatmaktadır:⁸⁰ [Ḥafif]

وَضَعَتْ أَجْمَلَ الْبَرِّيَّةِ وَجْهَهَا قَدْ كَسَتْ مِنْهُ رُؤْيَا الْحُسْنِ خَدَاهَا
أَدْعَجَ الْعَيْنِ أَوْطَافَ الْهُدْبِ أَقْفَى الْإِ أَنْفٍ فَوْقَ الْجَبِينِ نُوتَاهُ مُدَاهَا
شَفْتَاهُ وَالنَّعْرُ دُرٌّ وَيَأْفُو مَتَّ وَتَثَّرَ الْكَلَامُ يُنْظَمُ عَقْدَاهَا
سَاعِدَاهُ كَقِضَّةٍ وَنَظْنُ الْإِ كَحَفٍّ مِنْهُ فِي لَيْبَةِ اللَّسِّ زَيْدَاهَا
وَهِيَ إِذَا شَمَمَتْهَا جُؤْنَةُ الْعِطْ رَ وَغَيْثُ السَّمَاءِ إِنْ زُمْتَ رَفْدَاهَا

⁷⁵ Şarşarî, *Muhtâr*, 185.

⁷⁶ Bilgi için bk. Ebû Abdîrrahman Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî ve İbrahim es-Sâmerrâî (Beyrut: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.), 5/348; Vankulu Memed Efendi, *Vankulu Lü-gati*, haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 1/903; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi*, haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 3/2308.

⁷⁷ bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 287.

⁷⁸ Şarşarî, *Muhtâr*, 422.

⁷⁹ "Nûn. Kaleme ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki sen asla deli değilsin." meâlindeki Kalem 68/1-2 ayetlere telmih vardır.

⁸⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 132.

284 | İbrahim Fidan, Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

[Annesi onu doğurmakla] insanların en güzelini doğurmuştur. Sanki güzellik bahçesi yanağını ondan almış...

Kara gözlü, uzun kirpikli, çekme burunlu. "Nûn"ları alınının üzerinde uzatılmış (hîlal kaşlıydı).

Dudakları ve dişleri inci ve yakuttu. Konuşunca sözler kolye gibi dizilirdi.

Kolları gümüş gibiydi. [Dokunsaydın] yumuşak ellerini kaymak sanırdın:

Koklasan parfüm şişesi, ihsanını istesen sağanak yağmur olurdu onlar...

2.3. Hz. Peygamber'in Hitabeti

Hz. Peygamber kendisine az sözle çok mana ifade edebilme yeteneği bahşedildiğini haber vermiştir.⁸¹ Sözün fesahat ve belagat özelliklerinin önemsendiği bir toplumda peygamberlik görevini ifa eden Hz. Peygamber'in sade ve anlaşılır bir dile, doğal ve içten bir söyleyişe sahip olduğu ifade edilmiştir.⁸² Şiirlerinde Hz. Peygamber'in konuşmasındaki etkileyiciliğe ayrı bir vurgu yapan Şarşarî, ona *cevâmi'ul-kelim* (özdeyiş) niteliğinde sözlerle konuşma yeteneği verildiğini hatırlatır⁸³ ve bağırılmamakla birlikte sesinin kuvvetli ve etkileyici olduğunu; tatlı sözleri ve düzgün konuşması, bazen özlü bazen de ayrıntıya başvuran anlatımı ile insanları etkilediğini belirtir:⁸⁴ [Basî]t]

يَقْتَرُ عَنْ لَوْلُو الْعَوَاصِ مَبْسِمُهُ فِي صَوْتِهِ الرَّائِي الْعَدْبِ الرِّضَا صَهْلُ
خَلُو الْكَلَامِ يَفُو الدَّرَّ مَطْفُهُ يُبْدِي فَصَاحَتَهُ التَّفْصِيلُ وَالْجَمْلُ

Dalgıcın çıkardığı inci [dişleri gösterirdi] tebessüm eden ağzı; ince, tatlı, hoş sesinde etkili bir tını vardı.

Tatlı dilliydi, sözleri inciden değerliydi. Açıklayıcı konuşması da özet konuşması da fesahatini gösterirdi.

Bir başka şiirinde ise *cevâmi' u'l-kelim* sahibi olmasının yanı sıra konuşmasındaki *fasl-ı hitap* yani davacılar arasındaki adaletli hükmü ile husumete son veren özelliğine temas edilir:⁸⁵ [Kâmil]

جَمَعَ الْعَوَائِدَ بِاخْتِصَارٍ مُخْتَمٍ لَفْظًا يَسِيرٌ فِي غَرِيبٍ مَعَانِ
وَكَلَامُهُ الْفَصْلُ الْمُبِينُ وَنَثْرُهُ يَسْمُو عَقُودَ الدَّرِّ وَالْمَرْجَانِ
خَلُو الْحَدِيثِ إِذَا تَكَلَّمَ نَاطِقًا فَالْحَقُّ مَا فَاهَتْ بِهِ الشَّقَاتَانِ
مَا كَانَ يَسْرُودُ بَلَّ يَعُدُّ كَلَامُهُ عُدًّا لِيَعْقِلَهُ دُؤُو الْأُدْهَانِ
كَتَبَ ابْنُ عَمْرٍو مَا يَقُولُ لِأَخِيهِ إِذْ كَانَ حَمًّا وَاضِحَ الْبُرْهَانِ
عَجِبَ الصَّخَابَةُ مِنْ فَصَاحَةِ لَفْظِهِ وَبَلَغَةِ فِيهِ وَحُسْنِ تَبَانِ
قَالُوا نَشَأَتْ بِأَرْضِنَا وَلِسَانِنَا عِنْدَ الْفَصَاحَةِ عَنْ لِسَانِكَ وَإِنِ
فَأَشَارَ أَنَّ لِسَانَ إِسْمَاعِيلَ قَدْ كَانَ أَنْطَوَى حِينًا مِنَ الْأَرْمَانِ
فَحَبَاهُ رَبُّ الْعَرْشِ بِاللُّغَةِ الَّتِي دَرَسَتْ وَضَلَّتْ عَنْ بَنِي عَدْنَانِ

⁸¹ Buhârî, "Ta'bir", 22 (No. 7013); Müslim, "Mesâcid", 5.

⁸² Ebû Osman 'Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Beyân ve 'l-Tebyîn* (Beyrut: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423), 2/13-14; İsmail Durmuş, "Muhammed, Hitâbet ve Fesâhati", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 8 Şubat 2020)

⁸³ Şarşarî, *Muhtâr*, 60.

⁸⁴ Şarşarî, *Muhtâr*, 288.

⁸⁵ Şarşarî, *Muhtâr*, 394.

*Bilgelik dolu kusursuz sözleri Lokman'ın hikmetlerindeki belagate üstün gelirdi.
Manası zengin azıcık sözü sağlam bir özdeyişle bütün maksadı ifade ederdi.
Son sözü söylerdi (fasl-ı hitap sahibiydi). Konuşması inci-mercan kolyelerden daha değerliydi.*

Tatlı dilliydi. Konuştuğunda iki dudağı arasından hakikat dökülürdü.

Anlatmazdı, adetâ sözlerini tek tek sayardı (tane tane konuşurdu) herkes anlasın diye.

Abdullah b. 'Amr, kendisine söylediklerini yazardı. Çünkü sözleri apaçık hakikatti.

Sahabe onun ifadelerindeki kusursuzluğa, etkileyiciliğe ve beyan gücüne şaşardı:

"Aynı yerde yetiştik ama dilimiz senin dilinin yanında zayıf kalıyor" dediklerinde

İsmail'in dili bir ara silinip gitmiş olsa da;

Arşın rabbi [olan Allah'ın] Adnânîler'in yitirdiği bu kayıp dili ona [tekrar] bahşettiğini söylerdi.

Görüldüğü üzere bu beyitlerde şair onun hakikatten başka bir söz söylemeyen tatlı dilinin Allah'ın bir lütfu olduğuna ve herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir kadar yalın sözlerinin mücevherlerden daha değerli olduğuna vurgu yapmaktadır. Hz. Peygamber'in sözlerindeki hikmeti anlatmak üzere İslam öncesi dönemde yaşamış olan ve bilgeliliği ile maruf Lokman örneğine yer verdiği ilk beyit şairin, anlatımda Arap sözlü kültüründen yararlandığını gösteren örneklerden de biridir.

2.4. Hz. Peygamber'in Ahlakî Özellikleri

Güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildiğini beyan eden Hz. Peygamber'in⁸⁶ üstün bir ahlâka sahip olduğu Kur'an ayetiyle de tescil edilmiştir.⁸⁷ Nebevî medih şiirlerinde onun bu üstün ahlâkına özel bir bahis açılır. Bu teâmülün Şarşarî'nin şiirlerinde de sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. O, şiir eleştirmenlerinin medih teması için belirledikleri "memdûhun temel insanî erdemlerle övülmesi gerekliliği" kıstasına⁸⁸ riâyet ederek Hz. Peygamber'i hayâ, adalet, iffet ve cesaret gibi temel erdemlerle ve bunlardan türeyen sabır, tevekkül, zühd, kanaat vb. diğer bazı vasıflarla nitelemiştir. Şair, tamamen Kur'an ve hadislerden aldığı sahih bilgileri edebî sanatlarla bezeyerek bu alanda anlatımı güçlü örnekler ortaya koymuştur.

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Peygamber'i, vicdanı Allah korkusundan kaynaklanan, hikmet sahibi, doğru sözlü ve vefalı; hayatı boyunca adaletten, iyilik ve samimiyetten ayrılmayan, yolunu hidayet ışığının aydınlattığı bir şahıs olarak tasvir etmektedir. Ayrıca "elbisesi sükûnet ve sebat", "örtüsü iyilik ve bağışlayıcılıktır" benzetmeleri ile de onun bütünüyle sabır, sebat, iyilik ve merhamet timsali olduğu anlatılmaktadır.⁸⁹ [Kâmil]

حُلُّ السَّكِينَةِ وَالنَّبَاتِ لِبَاسُهُ
وَالرُّؤْيُ وَالْإِخْلَاصُ فِيهِ شِعَارُهُ
وَضَمِيرُهُ التَّقْوَى وَأَوْقَى جَكَمَهُ
فَازِدَادَ مَهْمَا عَقَلُهُ وَوَقَارَهُ
وَالصِّدْقُ مِنْهُ وَالْوَفَاءُ طَبِيعَةٌ
وَالعُرْفُ وَالصَّمْعُ الْجَمِيلُ دَنَائِرُهُ
وَالعَدْلُ سِيرَتُهُ وَحَقُّ شَرَعُهُ
وَسَبِيلُهُ نَهْجُ الْمُدَى وَمَنَارُهُ

Sükûnet ve sebat elbisesidir giydiği; kıyafeti iyilik ve ihlastır.

Vicdanı takvadır. [Ona] bahşedilen hikmetle akli ve vakarı artmıştır.

⁸⁶ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Aşbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1406/1985), "Husnu'l-huluk", 8.

⁸⁷ Kalem 68/4.

⁸⁸ Bk. İbrahim Fidan, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnü'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 87.

⁸⁹ Şarşarî, *Muhtâr*, 163.

Doğruluk ondan öğrenilir, vefadır tabiatı. Örtüsü iyilik ve dönülmez bağışlayıcılıktır.

Hayatı adalettir, dini hakikattir, yolu da meşalesi de hidayettir.

Şiirlerinde Hz. Peygamber'in pek çok erdemini terennüm eden Şarşarî'nin üzerinde durduğu noktalardan biri de onun cömertliğidir. Hz. Peygamber'in yağmur misali ihsanları o kadar çoktur ki bulutlar onunla yarışamaz. Ayrıca o verdiği de başa kakmaz.⁹⁰ Altın ve deve gibi sahip olunan en değerli şeyleri bahşeder.⁹¹ Kavmin saygın şahsiyetleri bile onun kere-minden istifade ederler.⁹² Öylesine cömerttir ki bulutun yağmuru vermekte cimrilik ettiği kıtlık vakitlerinde bile eli açıktır. Ondandır gidenler güler yüzü ile karşılaşsınlar. Başkalarına göstermeden yaptığı bağışlar bütünüyle hoşnut edicidir.⁹³ [Basîṭ]

أَزُلُّ الْجُدُوبَ بِخَطْبٍ وَقَعُهُ جَلَلٌ	سَمِعَ الْيَدَيْنِ إِذَا صَرَ الْحَيَا وَأَتَى
بِالسَّنِّ مَا شَأْنُهُ مَنْ وَلَا بَحَلٌ	يُقَدِّمُ الْبِشْرَ لِلْعَائِي وَتُبَيْعُهُ
يَسْقِي التَّمِيرَ إِذَا مَا أَعْوَزَ الْوَشْلُ	عَدْبُ الْمَوَارِدِ مَخْمُودٌ مَصَادِرُهُ

Yağmurlar cimrilik ettiğinde ve şiddetli kıtlık sebebiyle tehlike çanları çaldığında eli açıktır.

İsteyene güler yüz gösterir ve ardından gizlice verir. Başa kakmak ve cimrilik etmek onun âdeti değildir.

İkram ettiği su tatlıdır ve bağışları da övgüye değerdir. Suyun kıt olduğu bir zamanda saf tatlı suya kandırır.

Şair, beyitlerde memdûhun cömertliğini ifade etmek üzere kısa ve anlamlı nitelemeler yapmaktadır. Zira kıtlık zamanlarında ikram etmek, isteyen kişiye güler yüz göstermek, gizlice ihsan edip verdiklerini başa kakmamak ancak cömertlikte zirvede olan kişilerin nitelikleri olabilir. Öte yandan son beyitteki الْمَوَارِدِ مَخْمُودٌ مَصَادِرُهُ ve عَدْبُ الْمَوَارِدِ ifadeleri şairin anlatım gücündeki ustalığı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Zira مَوَارِدِ suya gidiş yolu anlamındaki ke-limesinin, مَصَادِرِ ise sudan dönüş yolu anlamındaki مَصْدَرِ kelimesinin çoğuludur.⁹⁴ Bu durumda Hz. Peygamber'in ihsanları reddedilme ihtimali taşımadığı için öncesinde mutluluk nedeni olduğu gibi karşılaşılan muamele ve elde edilen bağış nedeniyle sonrasında da övgü sebebidir. Bununla birlikte söz konusu kelimelerin çokluk yapısında kullanılması da Hz. Peygamber'in cömertliğinin genişliğini anlatmak bakımından dikkat çekicidir. Şunu da belirtmek gerekir ki şair tarafından burada ve diğer pek çok şiirde vurgulanan cömertlik hakikat manasında olabileceği gibi zulmet ve cehaletin kol gezdiği bir dönemde rehberliği ile insanları doğru yola sevk etmesi ve Ka'b b. Zuheyr gibi af talebi ile kapısına gelenleri engin müsamahası ile boş çevirmemesi anlamında da olabilir.

Sözü geçen özelliklerin yanı sıra Şarşarî'nin şiirlerinde Hz. Peygamber'in en çok cesaret erdemi öne çıkarılır. O, ümmetine karşı müşfik bir baba gibi merhametli iken inkârcılara karşı, mızrakların paramparça olduğu, okların köreldiği uzun süren zorlu savaşlarda en mücadeleci şahsiyettir.⁹⁵ O ancak en kahraman süvarilere karşı kılıcı kınından sıyrılır.⁹⁶ Allah'ın emirlerini uygulama konusunda iki tarafı bilenmiş keskin bir kılıçtan daha keskin, yüreklerin

⁹⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 142. Benzer nitelikteki başka bir pasaj için bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 61.

⁹¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 322.

⁹² Şarşarî, *Muhtâr*, 326.

⁹³ Şarşarî, *Muhtâr*, 288.

⁹⁴ Nitekim İslam öncesi önemin ünlü hatiplerinden Kuss b. Sâ'ide'nin 'Ukâz panayırında îrad ettiği bir hutbe esnasında söylediği "لَمَّا رَأَيْتُ مَوَارِدًا ... لِلْمَوْتِ لَيْسَ لَهَا مَصَادِرٌ" (Nice yollar gördüm ölüme götüren fakat dönüşü olmayan)" beytinde söz konusu kelimeler bu manada kullanılmıştır. Bilgi için bk. Enbârî, *ez-Zâhir*, 2/352.

⁹⁵ Şarşarî, *Muhtâr*, 61.

⁹⁶ Şarşarî, *Muhtâr*, 322.

ağza geldiği şiddetli bir savaşta süvarilerin en cesuru, aslanları kendi inlerinde yok edecek güçte bir kahramandır:⁹⁷ [Tavîl]

وَأَمْضَى لِأَمْرِ اللَّهِ جَلَّ تَنَاءُهُ
مَنْ السَّيْفِ مَصْنُوعِ الْعِرَازِ بَاتِرًا
وَأَشْجَعُ مَنْ لَأَى الْفَوَارِسَ فِي الْوَعَى
إِذْ بَلَعَتْ فِيهَا الْقُلُوبَ الْحَاجِرًا
يُعَوِّقُ الْعَدَاةَ فِي الْحُلُودِ حَيَاؤُهُ
عَلَى أَنَّهُ يُزِدِي الْكُيُوكَ الْحَوَادِرًا

Yüce Allah'ın emrini uygulamada iki tarafı da keskin kılıçtan daha keskindir.

Yürekerin ağza geldiği savaşlarda süvarilerle çarpışanların en kahramanıdır.

Örtülere bürünmüş bâkire kızlardan daha hayâldir hem. Hem de kendi bölgelerinde aslanları yok edecek [kadar cesurdur].

Hz. Peygamber'in kahramanlığını yalın bir dil ve etkileyici bir üslupla tasvir eden bu beyitler Şarşarî'nin benzer çerçevede söylediği çok sayıdaki örnekten sadece biridir. Onun şiirlerinde bu özelliğin diğer erdemler arasında biraz daha öne çıkarılması muhtemelen dönemin siyasi koşulları ile ilgilidir. Bu ifadeleri ile şair belki de Moğol saldırılarına maruz kalan Müslümanların maddî ve manevî değerlerini düşmana karşı müdafaa etme konusundaki cesaretlerini artırmayı hedeflemektedir.

2.5. Hz. Peygamber'in Yaratılan İlk Varlık Olması

Tasavvufî bir kavram olan nûr-i Muhammedî, Allah'ın ilk olarak kendi nurundan yarattığı, bütün yaratılmışların varlık sebebi olan hakîkattir (hakikat-i Muhammediye). Buna göre Hz. Peygamber'in nuru bütün mahlûkâtta önce var olmuş; ilk olarak Âdem peygamber'de tecelli ettikten sonra diğer peygamberlere intikal etmiş, Hz. Peygamber dünyaya gelince de onda karar kılmıştır. Onun vefatından sonra da varlığını devam ettirmektedir. Buna göre Hz. Âdem insanların cismânî varlıklarının atası (Ebu'l-Beşer), Hz. Muhammed ise rûhanî varlıklarının babasıdır (Ebu'l-Ervâh).⁹⁸

Sarsârî'nin hayatını ele alırken tasavvufî şahsiyetine de değinilmişti. Divanın çeşitli yerlerinde mükerrer biçimde konuyu ele alması Şarşarî'nin nûr-i Muhammedî fikrine önem verdiğini göstermektedir. Şiir geleneğinde bu husus muhtemelen ilk kez Şarşarî tarafından detaylı olarak işlenmiştir. O, şiirlerinde Hz. Peygamber'in varlığını yaratılış sebebi olduğunu ifade eder. Nitelikim Âdem bir çamurken o peygamberdir. Yüce Allah onun adını arşın sütunlarına, Me'vâ Cenneti'ndeki dallara, sarayların çatılarına, kapı ve pencerelerine yazmıştır da Âdem (a.s.) tövbe edeceğinde ona tevessül etmiştir.⁹⁹ Şarşarî nûr-i Muhammedî düşüncesine uygun biçimde, ilk olarak yaratılan Hz. Peygamber'in nurunun önce Âdem'e, ondan Havvâ'ya sonra da Şît, İdris, Nuh, İbrahim ve İsmail peygamberlere (a.s.) intikal ettiğini belirtmiştir. Son olarak İsmail peygamber'den Abdullah'a ve ondan da Âmine'ye intikal eden bu nûr, doğumu ile Hz. Peygamber'de karar kılmıştır.¹⁰⁰ Öyle ki Nuh'un tufanda boğulmaması, İbrahim'in ateşte yanmaması, İsmail'in kurban edilmekten vazgeçilmesi bu nûr sebebiyledir:¹⁰¹ [Basîf]

وَحَلَّ فِي سُلْبِ نُوحٍ فِي السَّفِينِ وَفِي
سُلْبِ الْحَلِيلِ وَاللَّيْرَانِ تَشْعِيلِ
وَالْمَدْبُتْهُ انْقَلَبَتْ عَنِ الدَّبِيحِ لِمَا
مِنْ نُورِهِ فِيهِ مَكْتُونٌ وَمَحْبُوبٌ

Gemide Nuh'un sulbüne ve ateş alevlendiğinde de Halil'in (İbrahim) sulbüne yerleşti.

⁹⁷ Şarşarî, *Muhtâr*, 169-170.

⁹⁸ Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 14 Şubat 2020)

⁹⁹ Şarşarî, *Muhtâr*, 351.

¹⁰⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 123, 296, 331, 351, 422.

¹⁰¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 296.

Bıçak kurban edilecek [İsmail'den] geri döndü ona intikal etmiş [Muhammed'in] nuru sebebiyle...

Başta Ka'b b. Zuheyr ve Hassân b. Sâbit'in şiirleri olmak üzere Hz. Peygamber'i anlatan erken dönem şiirlerinde onun bir nûr olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Fakat söz konusu şiirler yüzünün güzelliğini veya getirdiği kutlu mesajın kılavuz olma özelliğini anlatmak içindir.¹⁰² Şarşarî'nin ise bu kullanımı nur-i Muhammedî fikri ile birleştirdiği anlaşılmaktadır.¹⁰³

2.6. Hz. Peygamber'in Nübüvveti ve Mucizeleri

Şarşarî'nin Hz. Muhammed'in nübüvvetine ilişkin düşüncesi nûr-i Muhammedî fikri ile irtibatlıdır. O (s.a.s.), Allah'ın yarattığı ilk varlıktır. Onun nûru diğer peygamberlerde tecelli etmiştir ve kendisine yetişmeleri durumunda ona yardım edeceklerine dair Allah'a söz vermişlerdir.¹⁰⁴ Bu nedenle onun peygamber olarak görevlendirileceği Tevrat ve İncil gibi kutsal kitaplarda yazılıdır. Musa ve İsa'nın yanı sıra İsrailoğulları arasından çıkan diğer bazı peygamberler onun geleceğini müjdelemiştir.¹⁰⁵ Aşağıdaki iki beyit şairin bu meyandaki düşüncelerinin bir yansımasıdır:¹⁰⁶ [Tavîl]

أَمَّا حُطٌّ فِي التَّوْرَةِ وَصُفُّ مُحَمَّدٍ فَهَاجَ لِمُوسَى وَصُفُّ أُمَّتِهِ الرَّعْبِ
أَمَّا أُودِعَ الْإِنْجِيلُ غُرٌّ صِفَاتِهِ فَأَبَدْتُ لَنَا الرُّؤْيَانُ تَعْظِيمًا الرَّعْبِ

Muhammed'in vasıfları Tevrat'a yazılmadı mı? Ümmetinin özellikleri Musa'nın [onun ümmetinden olma] isteğini artırmadı mı?

İncil'e bırakılmadı mı onun parlak hasletleri? Rahipler ona olan büyük saygılarını izhâr etmediler mi?

İslâmî literatürde *beşâiru'n-nubuvve* adı altında ele alınan bu hususların, Şarşarî'nin peygamber tasavvurunda da önemli bir yer edindiği anlaşılmaktadır. Tüm bu müjdelere sebebiyle insanların bir peygamber beklentisi içerisinde olduğuna da temas eden şair Arap yarımadası ve çevresindeki bazı önemli simaların bir peygamberin geleceğinden haberdar olduklarını dile getirir.¹⁰⁷ Şairin özellikle mevlid şiirlerinde yer verdiği, Hz. Peygamber'in doğumu esnasında ve peygamberliği öncesinde gerçekleştiği rivayet edilen, *a'lâmu'n-nubuvve* veya *delâilu'n-nubuvve* olarak bilinen olağanüstü olaylar da bu kapsamda değerlendirilebilir. Şarşarî, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kanıtları arasında değerlendirilen söz konusu olaylardan, doğumu esnasında Kısra'nın sarayındaki burçların yıkılması, mecûsilerin bin yıldır yanmakta olan ateşinin sönmesi, Kâbe'deki putların yıkılması; onun sünnetli olarak dünyaya gelmesi, çocukken göğsünün yarılması ve bir bulutun sürekli onu gölgelemesi gibi hususlar zikredilir.¹⁰⁸ Aşağıdaki beyitler şairin Hz. Peygamber'in doğumu ile başlayıp peygamberliğine kadar ara ara zuhur eden olağanüstü olaylara yer verdiği şiirlerinden birine aittir:¹⁰⁹ [Basîl]

وَكَانَ وَهُوَ ابْنُ خَمْسٍ بِالْعَمَامِ لَهُ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ حَتَّى شَبَّ تَطْلِيلُ
وَلِخَصِّ فِي الْعُمُرِ النَّامِي الشَّرِيفِ لَهُ بِالشَّرْحِ صَدْرٌ بِمَاءِ الْقُدْسِ مَغْسُولُ

Beş yaşındayken şiddetli sıcağa karşı kendisini gölgeleyen bir bulutla [korundu].

¹⁰² bk. Şihâbuddîn Ahmed b. Şemsuddîn ed-Devletâbâdî el-Ğaznevî, *Muşaddıku'l-faql* (Haydarabad: Matba'atu Meclisi Dâirati'l-Me'ârif, ts.), 205-206.

¹⁰³ bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 43-44.

¹⁰⁴ Şarşarî, *Muhtâr*, 352.

¹⁰⁵ Şarşarî, *Muhtâr*, 50-51, 295-296, 316.

¹⁰⁶ Şarşarî, *Muhtâr*, 50.

¹⁰⁷ Şarşarî, *Muhtâr*, 51.

¹⁰⁸ Şarşarî, *Muhtâr*, 53, 296-297, 332, 352-355.

¹⁰⁹ Şarşarî, *Muhtâr*, 297.

Büyüyüp en güzel çağına [ulaştığında] sadece ona mahsus olarak göğsü açılarak temiz bir suyla yıkandı.

Şairin zihnindeki Hz. Peygamber imgesinin en öne çıkan parçalarından biri de peygamberlik sonrası gerçekleşen ve mucize olarak adlandırılan olağanüstü olaylardır. Erken dönem hadis ve şîret eserlerinde geçen ve Şarşarî'nin "akılsız ve kör olanlardan başkaları reddetmez"¹¹⁰ sözüyle nitelediği bu olaylardan, onun şiirlerinde mezkûr olanların başlıcaları şunlardır: Ayın ikiye bölünmesi, Hz. Peygamber'in elindeki çakıl taşlarının sesli olarak Allah'ı tespih etmesi, hurma kütüğün inlemesi, çağırdığı hurma salkımının gelmesi, ağacın köklerini sürüyerek gelip peygamberliğini tasdik etmesi, ceylanın yavrularını emzirmek için kendisini kurtarmasını talep etmesi, parmaklarının arasından çıkan suyun yüzlerce-binlerce canlıya yetmesi, bir Yahudi kadının ikram ettiği koyun etinin dile gelip zehirli olduğunu haber vermesi ve miraç olayı¹¹¹. Bununla beraber şair, kendine Hz. Peygamber'in mucizelerini soranlara öncelikle "Kur'ân" cevabını vermekte ve bu kusursuz kitabın üstünlüklerini dile getirmektedir. Bu durum Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin Kur'ân olduğu şeklindeki yaygın kanaatin bir yansımasıdır. On bir beyitlik söz konusu pasajın ilk bölümü şöyledir:¹¹² [Basîf]

يَا سَائِلِي عَنْ مُعْجَزَاتِ الْمُصْطَفَى	حُدِّ مَا وَعَى قَلْبِي وَلِسَانِي
لَقَدْ اصْطَفَاهُ اللَّهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ	وَحَبَاهُ مِنْهُ بِمُعْجَزِ الْقُرْآنِ
هُوَ مُعْجَزٌ فِي نَفْسِهِ بِوُضُوحِهِ	وَعَنَائِهِ بِالْحَقِّ عَنْ عُتْوَانِ
وَحِفَاظِهِ عَنْ خَلَّةٍ وَتَنَافُضِي	وَمَنْ الرِّيَاذَةِ فِيهِ وَالتَّمْضَانِ

Mustafa'nın mucizelerini soran kişi! Gönülden söylediğim şu hususları iyi dinle:

Andolsun Yüce Allah onu seçti ve ona i'câzlı Kur'ân'ı bahşetti.

O [Kur'ân] açıklığı ve içerdigi hakikatlerle delilden müstağni olup kendi başına bir mucizedir.

Kusurdan, çelişkiden eksiklik ve fazlalıktan korunmuştur.

Benzer çerçevede söylenmiş başka bir pasajda ise güçlü dil özelliklerine sahip olan ve içerdigi emir, yasak ve öğütlerle kalplerdeki şüphe hastalığına şifa olan Kur'ân aracılığı ile Hz. Peygamber'in, bâtılın uçsuz bucaksız çöllerinde yolunu kaybetmiş olanlara yardım elini uzattığını dile getirilir.¹¹³ Hz. Muhammed'i, hakikate karşı perdelenmiş kalplere, sağır kulaklara ve kör gözlere şifa vesilesi olan, eğri bir toplumu tevhit ile düzeltmedikçe vazgeçmeyen kararlı bir peygamber olarak betimleyen¹¹⁴ şair rehberliği ile onun yeryüzündeki her türlü manevî kiri ortadan kaldırdığını¹¹⁵ ifade etmektedir. Şarşarî aşağıdaki beyitlerde, Hz. Peygamber'in ifa ettiği risalet görevi ve miras olarak bıraktığı sünneti sade bir dil, rahat söyleyiş ve zengin edebî sanatlarla şöyle anlatmaktadır:¹¹⁶ [Kâmil]

حَتَمَ التُّبُوَّةَ فَهُوَ دُرَّةٌ تَاجِهَا	وَطِرَاؤُ حَلْبَتِهَا التَّمِيمُ عِيَاؤُ
أَبْعَى بِسُنَّتِهِ طَرِيقًا وَاحِصًا	رَحْبًا سَوَاءً لَيْلُهُ وَنَهَاؤُ
يَمْحُو سَنَا الشَّمْسِ الْكُشُوفُ وَيَنْقُصُ أَلْ	حَمْرَ الْمَحَاقِ وَيَعْتَرِيهِ سِرَاؤُ

¹¹⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 333.

¹¹¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 296, 298-299, 358, 361, 364.

¹¹² Şarşarî, *Muhtâr*, 363.

¹¹³ Şarşarî, *Muhtâr*, 297.

¹¹⁴ Şarşarî, *Muhtâr*, 352.

¹¹⁵ Şarşarî, *Muhtâr*, 222.

¹¹⁶ Şarşarî, *Muhtâr*, 163.

وَشُمُوسٌ شِرْعَةً دِينِهِ مَحْرُوسَةً
مِنْ خَادِتٍ يَمْشُو الصَّبَاةَ غَبَاةً
نَهَجَ الصَّوَابَ بِجَدِّهِ وَبِحَدِّهِ
بَعْدَ الدُّثُورِ تَجَدَّدَتْ آثَارُهُ
فَأَسْتَعْلَنَ الْحَقُّ الْمُبِينُ بُورَهُ
وَإِحْتَالَ فَارَانٌ وَقَرَّ قَرَاةً

Peygamberlik [onunla] sonlandı. Artık o nübüvvet tacının incisi ve nübüvvet elbisesinin paha biçilmez nakışındır.

Sünnetiyle öylesine açık ve geniş bir yol bıraktı ki geride, onun gecesi ve gündüzü eşittir.

Güneşin ışığını küsuf siler, ayın son gecesi[n]de dolunayın ışığı az [olur].

Ama onun dininin güneş [gibi parlak] ilkeleri, ışığını silecek durumların etkisinden korunmuştur.

O, gayret ve hidayetle doğru bir yol izlemiş, [böylece İslam'ın] silinen izleri yeniden belirmiştir.

Açık hakikat onun nuruyla zuhur etmiş, bu sayede Mekke gururlanarak ayakları üzerinde durabilmiştir.

Hz. Peygamber'in sünnetini sonrakiler için örnek bir yol olarak niteyen şair özellikle irfan ehlinin güzel hasletlerini onun suyunun arttığını yudumlayarak yani onun yolundan yürüyerek elde ettiklerini belirtir. Şairin bu başlık altında ele alınan şiirleri yine onun yaşadığı dönemin koşulları ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi Şarşarî, ümmetin sünnetten uzaklaştığından şikâyet etmektedir ve Moğol fitnesi dâhil başa gelen musibetlerden kurtuluşun sünnete sarılmakla mümkün olacağı düşüncesine sahiptir. Bununla birlikte, karşılaştığı sıkıntılara rağmen yılmayan Hz. Peygamber'in Allah tarafından pek çok olağanüstü olayla desteklendiğini vurgularken sanki hâlâ yaşamakta olan nuruyla ümmetin manen destekçisi olduğu ve geride bıraktığı sünnete sarılmaları durumunda mucize gibi görünen Moğol fitnesinden kurtuluşun mümkün hale geleceğini anlatmaktadır.

2.7. Hz. Peygamber'in Ümmeti ve Sahâbe

Şarşarî'nin şiirlerinde ümmet ve sahâbe, Hz. Peygamber imgesini tamamlayıcı bir unsurdur. Allah rasûlünün ümmeti, zaman bakımından son ümmet olsa da fazilette ilk sırada gelir.¹¹⁷ Onlar içerisinde sahâbe en hayırlı nesildir ve sonraki nesillerin yolunu aydınlatmada güneş ve yıldızlar gibidirler¹¹⁸. Onlar sabır ve imanın cevherleri, hak dinin kahraman neferleridir.¹¹⁹ Elleri ya zorda kalmış bir muhtacı rahatlatmak ya da kutlu dinin savunusunda kılıç veya mızrak tutmak içindir.¹²⁰

Şairin tasavvurunda, sahâbe içerisinde Bedir Savaşı'na katılanlar, özellikle de ilk dört halife başta gelir. Onları da Cennetle müjdelenen diğer sahâbiler takip eder.¹²¹ Şarşarî'nin aşâğıdaki beyitleri sahâbe, râşid halifeler ve Cennetle müjdelenen sahabîlerin övüldüğü örneklerden biridir.¹²² [Basıt]

حَارُوا الْمَنَاقِبَ وَالْفَضْلَ الْجَزِيلَ بِهِ
فَرَزْنَا مَجْدِهِمْ بَيْنَ الْوَرَى وَارٍ
مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ مُؤْنِسُهُ
لَمَّا تَتَّبَعَهُ الْأَعْدَاءُ فِي الْعَارِ

¹¹⁷ Şarşarî, *Muhtâr*, 76.

¹¹⁸ Şarşarî, *Muhtâr*, 338.

¹¹⁹ Şarşarî, *Muhtâr*, 66.

¹²⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 149.

¹²¹ Şarşarî, *Muhtâr*, 338-341.

¹²² Şarşarî, *Muhtâr*, 190.

وَمِنْهُمْ عُمَرُ الْفَارُوقُ فَاتَّخِ مَا
وَالْبِرُّ عُنْمَانُ أَسْحَى مُرْتَجَى لِنَدَى
وَالْهَاشِمِيُّ عَلِيُّ مَنْ أَقَامَ عَلَى
وَطَلْحَةُ الْجُودِ وَالشَّهْمُ الرُّبِيُّ وَسَعْدُ
وَدُو الْعَطَاءِ ابْنُ عَوْفٍ وَالْأَمِيرُ أَبُو
وَكُلُّ مَنْ نَظَرَ الْمُخْتَارَ نَظْرَةً إِدَى
سَمِعَتْ مِنْ مُدْنٍ عَظْمَى وَأَمْصَارِ
أَكْرَمَ بِهِ مِنْ عَظِيمِ الشُّكْرِ صَبَّارِ
بَحْرٍ مِنَ الْعِلْمِ عَذَبِ الْوَرْدِ زَحَّارِ
مَدَّ خَالَهُ وَسَعِيدُ عِصْمَةَ الْجَارِ
عُبَيْدَةَ النَّجْبَاءِ صَفْوَةَ الْبَارِ
مَا نِ لَهُ الْفَضْلُ فِي بَدْوٍ وَخُصَّارِ

Onlar, onun sayesinde türlü meziyet ve üstünlükler elde ettiler. Böylece insanlar arasında şeref meşaleleri tutuştu.

Düşman takip ederken mağarada kendisine eşlik eden Ebûbekir eş-Şiddîk onlardandır.

Adını duyduğün nice büyük şehri fetheden Ömer el-Fârûk da onlardandır.

Yardımlı umulanların en cömerdi iyiliksever Osman da... O ne kadar şükredici, ne kadar sabırlı biridir!

Ve Hâşimoğullarından Ali... Dalgası çok ama suyu tatlı ilim denizinin sâkini...

Cömert Talha, asil Zübeyr, dayısı Sa'd ve komşunun hâmîsi Sa'îd,

İhsanı çok Abdurrahman b. 'Avf ve [ümmetin] emini Ebû 'Ubeyde... Allah'ın soylu ve seçkin kulları...

Onu (s.a.s.) imanla bir kez görenler bedevîler ve şehirliler içinde üstünlüğü elde ettiler.

Özellikle dört halife Şarşarî'nin birçok şiirinde zikredilir. Bu şiirlerde malını Allah yolunda harcamaktan geri durmayan Ebûbekir (r.a.), gökyüzündeki yardımcıları Mikail ve Cebrael olan Hz. Peygamber'in yeryüzündeki veziri olarak anılır. Allah Rasûlü'nün yeryüzündeki diğer veziri feraseti ve düşmana korku salan dirayetiyle Ömer'dir (r.a.). Peygamber'in iki kızıyla evlendiği için Zinnûreyn lakabını alan Osman (r.a.) geceleri Kur'an tilaveti ile geçiren ve Allah yolunda mallarının en değerlisini veren cömert bir şahsiyettir. Ali (r.a.) ise dinin savunusunda cesaretini ortaya koyan kınından sıyrılmış Allah'ın yalın kılıcıdır.¹²³

2.8. Hz. Peygamber'in Kabrinin Toprağı ve Kutsal Mekânlar

Sevgilinin yurduna ve buralardaki kalıntılara ağlamak Arap şiirinde var olan bir gelektir. Birçok nebevî medih şairi gibi Şarşarî de şiirlerinde kutsal mekânlara özlemi terennüm eder. Çünkü Moğollar şehri kuşatmış ve yolları tutmuştur. Bölge sakinleri için hacca gitme imkânı ortadan kalkmıştır.¹²⁴ Şiirlerinde kutsal mekânlara duyduğu özlemi sıklıkla dile getiren şair özellikle kasidelerin giriş bölümlerinde Hicaz'daki bazı yerlerin ismini zikrederek özlemini gidermeye çalışır. Medine'nin bu anlamda ayrı bir yeri vardır. Önemi Hz. Peygamber'in orada medfûn olmasından ileri gelen¹²⁵ ve âşıkların nazargâhı olan¹²⁶ bu şehrin toprağı bütün amansız hastalar¹²⁷ için olduğu gibi şairin hasta gözleri için de şifa vesilesidir.¹²⁸ Buna rağmen Moğol istilası nedeniyle buraları ziyaret etmekten mahrum olan¹²⁹ şair bazen kalben

¹²³ Şarşarî, *Muhtâr*, 77, 300.

¹²⁴ Şarşarî, *Muhtâr*, 37.

¹²⁵ Şarşarî, *Muhtâr*, 191.

¹²⁶ Şarşarî, *Muhtâr*, 287.

¹²⁷ Şarşarî, *Muhtâr*, 162, 311.

¹²⁸ Şarşarî, *Muhtâr*, 121.

¹²⁹ Şarşarî, *Muhtâr*, 40-41.

292 | İbrahim Fidan. Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi

burayı ziyaret ederken kimi zaman da buraya giden اَفْئَالُ (çöl yolcuları) adını verdiği¹³⁰ hac kabileleri ile Hz. Peygamber'e selamını ve şiirini göndermeyi ihmal etmez.¹³¹ [Basît]

فَتَمَّ مِفْتَاحُ أَفْئَالِ الْقُلُوبِ وَمَصْدُ
بِنَاحِ الْهَدَايَةِ وَالْبَشْرِ لِرُؤَا
وَالْمَنْهَالِ الْعَذْبِ لِلرُّؤَادِ وَالنُّزْلِ ال
مَرْحِيبِ نَعَمَ مَقِيلِ الْمُدْلِجِ السَّارِي
فَعَفَّرَ الْحَدَّ فِي ذَاكَ الرَّغَامِ تَحْزُرُ
شِفَاءَ سُقْمٍ وَرَيًّا عِنْدَ إِصْدَارِ
وَأَدَّ عَنِّي سَلَامًا تَشْرُهُ عَطْرُ
يُفَوِّقُ رِيَاءَهُ وَهَنَا تَشْرُ مِعْطَارِ

Kilitli kalplerin anahtarı, hidayet meşalesi ve ziyaretçilerin muştusu oradadır.

Susuz [gönüller için] tatlı su ve geniş konak yerleri oradadır. Ne güzel dinlenme yeridir gece yolcusu için orası.

Toprağına yanağını sür de hastalığının şifasına kavuş ve güzel kokulara bürün.

Gece yarısı güzel kokular sürünmüş olandan daha güzel kokan selamımı ilet ona.

Sonuç

7./13. asırda Bağdat yakınlarındaki Şarşar'da doğan ve Bağdat'ta yetişen Yahya eş-Şarşarî fıkıh, hadis, dil ve kıraat ilimlerinde söz sahibi olup tasavvufi kişiliğe sahiptir. Edebî değeri yüksek seviyede olan şiirleri ilim, edebiyat ve tasavvuf meclislerinde okunur, ezberlenir ve rivayet edilirdi. Şiirlerinin neredeyse tamamına yakını Hz. Peygamber'in övgüsüne tahsis eden Şarşarî, *Peygamber Şairi* ve *dönemin Hassân b. Sâbit'i* olarak anılmıştır. Kaside yapısı bakımından Arap şiirinin geleneksel formlarına bağlıdır. Şiirlerin mukaddimeleri büyük ölçüde Kâbe'ye ve kutsal topraklara özlemin dile getirildiği bölümlerdir. Şiirlerin çoğunda ana konu Hz. Peygamber ve onun üstün özellikleri olup kasideler Hz. Peygamber'in ruhaniyetinden istimdat, tevessül veya salât ve selâm ile sonlandırılır. Şiirlerinde yalın ve anlaşılır bir dil, doğal ve içten bir söyleyiş hâkimdir. Şiirlerinin kaynağı Kur'ân, özellikle de hadislerdir. Duygu aktarımında edebî sanatların imkânlarından olabildiğince yararlanmış fakat Hz. Peygamber gibi hassas bir konuda sahih bilginin edebiyatın uçsuz bucaksız hayal dünyasında kaybolmasına müsaade etmemiştir. Bedî sanatların kullanımına özen gösteren şair bunları şiirin ruhuna zarar vermeyecek biçimde yerli yerinde ve kararında kullanmıştır.

Şarşarî, şiirlerde Hz. Peygamber'i isimleri, sıfatları, üstün nitelikleri, fizikî ve ahlakî özellikleri ile anlatır. Bununla birlikte Hz. Peygamber imgesinin tamamlayıcı unsuru olan sahâbe nesli, özellikle de ilk dört halife, Bedir'e katılan sahâbîler, cennetle müjdelenenler ve bütün hepsinin irfanını tevârüs eden ârifleri de unutmaz. Siyasi istikrarsızlıklarla bocalayan Irak ve çevresinin Moğol saldırıları ile huzursuz bir ortama dönüştüğü bir zamana tekâbüle eden şiirlerinde huzur dolu eski zamanlara özlem duygusu dikkat çekmektedir. Müslümanların huzurlu günlere dönmesinin sünnete sarılmakla mümkün olacağı düşüncesine sahip olan şair insanların sünneti bırakıp bidatlere yönelmesinden muzdariptir. Divanın neredeyse tamamında bu duygu ve düşünceler hâkim olup ortaya koyduğu Hz. Peygamber imgesinde tasavvufun ve siyasî karışıklıkların etkisi görülür. Nûr-i Muhammedî fikri çerçevesinde çizdiği mucizelerle örülü nübüvvet imajıyla Hz. Peygamber'in, hayatında karşılaştığı sıkıntılara rağmen yılmadığı, Allah tarafından pek çok olağanüstü olayla desteklendiği vurgulanmakta, hâlâ yaşamakta olan nuruyla ümmetin manen destekçisi olduğu ve geride bıraktığı sünnete sarılmaları durumunda mucize gibi görünen Moğol fitnesinden kurtuluşun imkân dâhilinde bulunduğu anlayışını yansıtmaktadır. Hz. Peygamber'in isimleri arasında özellikle inkârcularla mücadelesini ve bu mücadelede üstünlük elde etmesini çağrıştıran Kattâl, Mâhî, Zâhir, Zâfir, Manşûr ve Muzaffer isimlerine yer vermesi, erdemleri arasında da cesaret ve kahramanlığının

¹³⁰ Şarşarî, *Muhtâr*, 131.

¹³¹ Benzer bir pasaj için bk. Şarşarî, *Muhtâr*, 122.

daha fazla öne çıkarılması da dönemin aynı siyasi koşulları ile ilgilidir. Sahâbeden bahseden beyitlerin, Hz. Peygamber'in kahramanlığını anlatan beyitleri takip etmesi, onların Hz. Peygamber'in yardımcısı olduğunun altının çizilmesi ve sahâbenin özellikle mücadeleci ruhunun dile getirilmesi de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Bu sayede şair belki de Moğol saldırılarına maruz kalan Müslümanların maddî ve manevî değerlerini düşmana karşı müdafaa etme konusundaki cesaretlerini artırmayı hedeflemektedir.

Kaynakça

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Câhîz, Ebû Osman 'Amr b. Baħr. *el-Beyân ve't-Tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423.
- Demirayak, Kenan. "Bânet Su'âd Kasidesi Üzerine". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi* 24 (1997), 141-157.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i-Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Şubat 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakikat-i-muhammediyye>
- Devletâbâdî, Şihâbuddîn Ahmed b. Şemsuddîn el-Ġaznevî. *Muşaddıku'l-fağl*. Haydarabad: Maṭba'atu Meclisi Dâirati'l-Me'ârif, ts.
- Dûrî, Abdülazîz. "Bağdat, Genel Bakış". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 5 Ekim 2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bagdat#1-genel-bakis>
- Durmuş, İsmail. "Mevlid, Arap Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlid#3-arap-edebiyati>
- Durmuş, İsmail. "Muhammed, Hitâbet ve Fesâhati". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 8 Şubat 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed#3-hitabet-ve-fesahati>
- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım. *ez-Zâhir fi me'ânî kelimâti'n-nâs*. thk. Hâtim Salih eđ-Dâmin. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1412/1992.
- Ergin, Mehmet Mesut. "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/1 (Nisan 2007), 119-136.
- Fehmî, Halid. *Esmâu'n-Nebiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem dirâse luğaviyye fi'l-menhec ve'l-binye ve'd-dilâle*. b.y.: Dâru'l-Beşîr, 1439/2018.
- Gürkan, Nejdî. "Iraklı Şair el-Hillî ve Hz. Peygamber'e Methiyesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2007), 27-50.
- Fidan, İbrahim. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdırrahman el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî ve İbrahim es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Beyrut: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.
- Hazer, Dursun. *Hz. Peygamber'in Şiirleri*. Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2008.
- İbn Abdülhâdî, Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Ṭabaḳātu 'ulemâi'l-hadîs*. thk. Ekrem el-Bûşî ve İbrâhîm ez-Zeybağ. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1417/1996.
- İbnu'l-Fuvaṭî, Kemâluddîn Ebu'l-Faẓl Abdurrezzâk b. Ahmed eş-Şeybânî. *Mecma'u'l-âdâb fi mu'cemi'l-elḳâb*. thk. Muhammed el-Kâzım. 6 Cilt. İran: Muessesetu't-tıbbâ'a ve'n-neşr, 1416.
- İbn Keşîr, Ebu'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer ed-Dımaşķî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turķî. 21 Cilt. Gize: Hicr li't-Ṭıbbâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1997-1999.
- İbn Receb, Zeynuddîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Hanbelî. *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Hanâbile*. thk. Abdurrahmân b. Süleyman el-Uşeymîn. 4 Cilt. Mekke: Mektebetu'l-'Ubeyḳân, 1425/2005.
- İbnu's-Şa'âr, Kemâluddîn Ebu'l-Berakât el-Mubârek el-Mevsilî. *Ḳalâidu'l-Cumân fi ferâidi şu'arâi hâza'z-zemân*. thk. Kamil Selman el-Cebûrî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2005.
- İyişenyürek, Orhan. "İbn Ma'tûḳ'un Dîvân'ındaki Peygamber Methiyeleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Kasım 2019), 145-194.
- Kutubî, Salâhuddîn Muhammed b. Şakir b. Ahmed. *Fevâtu'l-vefeyât*. thk. İhsan Abbas. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1973-1974.
- Maḳrîzî, Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Ali. *es-Sulûk li ma'rifeti duveli'l-mulûk*. thk. Muhammed b. Abdülkâdir 'Aṭâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1418/1997.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Aşbahî. *el-Muvaṭṭa'*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1406/1985.
- Mekkî, Mahmud Ali. *el-Medâihu'n-nebeviyye*. Mısır: eş-Şeriketu'l-Mısriyyetu'l-'Âlemiyye,

- 1991.
- Mubârek, Zeki. *el-Medâihu'n-nebeviyye fi'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru'l-Mahacceti'l-Beyzâ', 1935.
- Muhammed, Mahmud Salim. *el-Medâihu'n-nebeviyye hatta nihâyeti'l-'aşri'l-Memlûkî*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Fuâd Abdül-bâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, ts.
- Mütercim Âsim Efendi. *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlid#1>
- Rudey'ât, Şâmid Hezzâ' Kablân. *et-Terkîbu's-şarîf 'inde Yahyâ eş-Şarşarî fi Dîvânî'l-Muhtâr min medâihî'l-Muhtâr dirâse nahviyye delâliyye*. Mısır: Mansûra Üniverstesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Şafedî, Salâhuddîn Halîl b. Ebîk. *Nektu'l-himyân fi nuketi'l-'umyân*. nşr. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1428/2007.
- Şafedî, Salâhuddîn Halîl b. Ebîk. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnaûd ve Turkî Mustafâ. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, 1420/2000.
- Salih, Muḥaymir. *el-Medâihu'n-Nebeviyye beyne's-Şarşariyyi ve'l-Bûşîrî*. Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1986.
- Sancak, Yusuf. *Hız Peygamber Devrinde Şiir*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 1999.
- Şarşarî, Cemâluddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Yûsuf. *Kitâbu'd-Durreti'l-yetîme fi'l-mahacceti'l-mustakîme*. thk. Câsim el-Fuheyd ed-Devserî. Beyrut: Dâru İbn Hâzım, 1424/2003.
- Şarşarî, Cemâluddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Yûsuf. *Manzûme fi medhi'n-nebiyyi ve ve beyânî 'akîdeti ehli's-sunne ve'l-cemâ'a*. thk. Ali b. Muhammed eş-Şehrânî. Amman: Beytu'l-Efkârî'd-Devliyye, 2006.
- Şarşarî, Cemâluddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Yûsuf. *el-Muhtâr min medâihî'l-Muhtâr*. nşr. Muhammed Muhammed Davud. İrbid: y.y., 2004.
- Sübkî, Tâceddîn Abdulvehhâh b. Taḳıyyiddîn. *Tabakâtu's-şâfi'iyeti'l-kubrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Ṭanâhî ve Abdulfettâh Muhammed el-Ḥilv. 10 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabîyye, ts.
- Şen, Ahmet. "Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber'e Methiyelerinde Muhteva". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 837-870.
- Taşdelen, Hasan. *Hassân b. Sâbit Hayatı ve Sanatı*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- Vankulu Memed Efendi. *Vankulu Lügati*. haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Yılmaz, İbrahim. "A'sa ve Kasîde-i Dâliyye". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1999), 245-268.
- Yûnîni, Kuṭbuddîn Ebu'l-Fetḥ Musa b. Muhammed. *Zeylu Mir'âti'z-Zemân*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1413/1992.
- Zebâd, Fidâ Fayşal. *eş-Şarşarî Hayâtuhû ve Şîruhû*. Şam: Şam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Mu'cemu's-şuyûhî'l-kebîr*. thk. Muhammed Habîb el-Hîle. 2 Cilt. Tâif: Mektebetu's-Şadîk, 1408/1998.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2003.
- Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm Kâmûs ve Terâcim*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.